

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

SIMON JÓZSEF
ELŐD ISTVAN
BITTNER LAJOS
STADLER FRIEDA
RÓNAY GYÖRGY
KODOLÁNYI JANOS
VÁROSI ISTVAN
MIHELICS VID
írásai

1954 FEBRUÁR

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Simon József</i> : „Légy türelemmel irántam“	57
<i>Előd István</i> : Schütz Antal	59
<i>Bittner Lajos</i> : A madárijesztő (Vers)	71
<i>Stadler Frieda</i> : Rossz a fiam bizonyítványa	72
(<i>r. gy.</i>): Mai angol lira (Rónay György versfordításával)	75
<i>Kodolányi János</i> : A vihar (Elbeszélés)	82
<i>Városi István</i> : Jó ez így (Vers)	89
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	90
A kis út	99

N A P L Ó

Ötvenéves a „*Motu Proprio*“ (100); A „Szeplőtelen“ a Szent-hegy legendáiban (102); A katolicizmus Japánban (103); Hit és tudomány esodája Kamerunban (105); Szent Ágoston a lelkipásztor (106); Tizenötéves a esornai templom (108); Katolikus gondok Kanadában (110); Szent Flórián, a legenda és valóság (111) 100

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid és Rónay György.*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzi meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

„LÉGY TÜRELEMMELEL IRÁNTAM“ (Mt. 18, 26)

Gyertyaszentelőkor fellobban a Gyermekek körül a gyertyák fénye — kedves búcsúztató karácsonytól — aztán már lilában köszöni ránk a böjtelő. A karácsonyi ünnepkör hangulatos befejezése után komoly feladatok felé indít az Egyház. Közben búcsúzik a tél is és tavaszt bontogat az idő. Vele együtt kifeszlenek tavaszi terveink is, nagyotakarásunk, új megoldások, feladatok, vérünkbe csap a tavaszi türelmetlenség, a kezdés láza, a készülődés izgalma. Sok mindent szeretne az ember, türelmetlenül, habzsolón, a maga elgondolásai szerint. Persze, akadály is van; emberek is, akik mások, mint mi. A türelmetlenség így kiárad az emberek ellen is. Tavaszias láz, türelmetlenség. Egyházunk ismeri ezt a lelkiállapotot. Mint az édesanya, hüvös kezét lázas homlokunkra teszi és elmondhatja velünk: „Isten, aki látod, hogy semmiféle tettünkben nem bízhatunk“ (Hatvanadvas. miséjéből) „inactag szívünket irányítsd a jóra“ (Vizker. utáni 5. vas.)

Nagy és veszedelmes a kísértés. A nemesedő, a törekvő, az örök értékekre támaszkodó embert is, de még inkább a természetes, a fogható világ emberét sűrűn fogja el a türelmetlenség: egyszerre, mindent, biztosan. Ebben a számításban szenvedés, baj, emberi gyengeség, a másik ember nem kap helyet. Pedig helyet kérnek. Hisz mennyi ember jár-kezel mellett, családban, azon kívül; mind más, mind ember, megáldva jóakarattal, megverve bűnnel, valóban vagy csak nekem ferde gondolkodással, hi-

deg vagy hitetlen szívvel. Ha türelmetlen vagyok, ingerelnek, egyszerűen, mert mások. Ha az igazság bajnokának tekintem magamat, tüzes lélekkel vitázom. Éles és merev a szavam. Erőszakkal próbálom hajlítani a másikat hitre, jóságra vagy csak a saját utaimra. És ha még az igazak gögje is tanyát vert bennem, akkor kegyetlen leszek a jóság örvén, megbotránkozó, és pokolra taszítok: megalázom a lelkeket!

Egyszer már meg kell döbennünk! Amikor böjtelő napjaiban a mélységből kiáltunk Hozzád, és testünk a földhöz tapadt, amikor érezzük, hogy „bűneink miatt igazságosan bűnhődünk“ (Hetvenedvas.), akkor a nyomorúság lehűti az embert. Ha pedig a lelkiünkig hatol az igazság: „Isten, aki egyedül tudod a válaszórtak számát, akik a mennyi boldogságra eljutnak“ (nagybőjti könyörgés), akkor leomlik büszkeségünk. A türelmetlenség egyik buktatója: Istené a kiválasztás! És én nem lehetek biztos! Az Ő titka a megigazultság is, mely magként foglalja magába az Istent. Itt aztán valóban nem marad hely hangoskodásnak! Másik buktató: mindig megszólalhat a kérdés: hát te? És ki adhat biztos választ? „Félve-remegve munkáljátok lelketek üdrét“ (Fil. 2, 12). Még ha kőnk szivekről lepatting is a szó: nem lehet tudni Isten szándékát, a kegyelem idejét. Vagy „semmihe veszed Isten jóságát, türelmével?“ (Róm. 2, 4). Ott világit ez a türelem a történelem mélyén, mint „lumen ad revelationem gentium“. Neki igazságon van és nem siet igazságát erő-

szokolni. Önmagában is látom ezt a lehetetlenségnek látszó türelmet. A tékozló fiú újra és újra kikéri örökségét, az Atya mégis mindig visszaöleli. Nem unja meg, mert az öröklét állandóságában él és végtelen türelmét a mi gonoszkodásunk nem fárasztja ki. Ember, téged is a nagy horizontok magasságába hív, légy türelmes!

A türelmetlen ember kicsiny marad lelki életében, mert — és ez a roppant veszély — ritkán állhatatos. Pedig „csak aki állhatatos marad mindvégig, az üdvözül“ (Mk. 13. 13). „Ha ugyanis alapot vetett és nem tudja befejezni, aki csak látja, kiágyolja“ (Lk. 14. 29). „A lelki életben az embernek mindig kezdőknek kell lenni, mindig akarni és úgy akarni, mintha még semmire sem ment volna“ (Prohászka). Kezdeni, újra! És el kell kezdeni a régiek imáját a jóban való kitartás kegyelméért!

A türelem külső próbája a munka és a szenvedés. A magvető mozdulata százszor-ezerszer ugyanaz, unalmas már és ki tudja, mi lesz a magból? Akár napi munkánk, amelyet unalomig megszoktunk, mégis mindig új idegességgel inasrel fel. „Legyetek tehát türelmesek, testvércim... Hiszen a földmívelő is nagy türelemmel vár a föld drága termésére“ (Jak. 5. 7). Amikor pedig beteljesednek rajtunk az Istenhez-tartozás jelei a szenvedés által, nincs-e elrejtve előttünk a szenvedés titka (Ötvenedvas!)? Kijakadás, zúgolódás az ördög malmára hajtja a türelmes

szenvedés Isten tiszta búzájaként fehérré örül. Dicséret hangzik el felettünk az Úr szájából: „Állhatatos is vagy, szenvedélt érdemem és nem fáradtál bele“ (Jel. 2, 4).

„Az Úr vezéreljen benneteket Isten szeretetére és Krisztus türelmére“ (II. Tessz. 3, 5). Krisztus türelme kell az emberekhez, mert nélküle nincsen szeretet. Szent Pál azt is leméri szeretet himnuszában, hogy szeretet nélkül sem ér az ember.

Két vasárnap van a hónapban, mely figyelmeztetés: szomorú keresztények, akiknek szemé álnok, mivel az Isten jó (Hetvenedvas.), akik tú elmentlenül ítélnék azok fölött, akik még a hitelenség piccán állanak. És megértjük-e, hogy még a konkolyt sem engedi kitépni a türelmes Gazda a búza között? (Ötvenedvas.) Pedig megérdemelné a tüzet, akárcsak a barátságatlan szamaritanusok. De Jézus megfeddette az apostolokat: „Nem tudjátok, milyen lelkület van bennetek“ (Lk. 9, 55).

Ami pedig meg kellene tennünk, főleg a velünk együttélők felé, kiknek hibái naponta szemünkbe ötlenek és izgatnak: elsőnek a türelmet ébresszük a hibák láttára és nem az ítélkezést, ingerültséget, javitanívágást. Így egyszerre a jószág árama indul lélektől-lélektig. „Viseljétek el egymás gyöngéit“ (Gal. 6, 2). Ez méltó iskola a nagy Türelmeshez, aki „hit és békefűrés által“ ígértünk. (Róm. 6, 12).

Simon József

SCHÜTZ ANTAL

Mikor Szent Pál harmadik nagy apostoli útjáról hazatértében megtudta a Szentlélektől, hogy otthon „bilincsek és szorongatások“ várják, áthívatta Milétosba az efezusi egyház vezetőit, elbűsészott tőlük, s megható beszédben végrendelkezett. Nem fél a veszélytől, — mondotta — hiszen életét eddig sem tartotta becsesebbnek, mint küldetését, „az Igének szolgálatát“ és azt, hogy „bizonyosságot tegyen Isten kegyelmének evangéliumáról“. (Csel. 20, 24)

Mikor három évvel ezelőtt — 1950. október 26-án — a Katolikus Központi Hittudományi Akadémia a hetven éves Schütz Antalt köszöntötte, a súlyosan megrokkant professzor ugyanezekkel a szentpáli szavakkal válaszolt. Ezeket íratta fényképe alá is, mellyel ez alkalommal a piarista teológusokat megajándékozta, s ezekre hivatkozik — „alázattal és szerényen, az óriási distancia tudatában“ — második kiadásra előkészített önéletrajza végén.

Ravatalánál illetékes ajakról hangzott el a megállapítás, hogy szolgálatát olyan eredménnyel végezte, hogy hazánkknak Pázmány mellett legnagyobb teológusa, legkiválóbb dogmatikusa lett. „Senki sem állhat már ki Isten szent népe elé, aki ne tanult volna tőle akár közvetlenül, akár közvetve: tudósrak és papok hosszú sora a hallgatók és hívek beláthatatlan sorát tanítja az ő nyomán“. Hasonló hangokat hallottunk — itthon és külföldön egyaránt — hatvanéves és hetvenéves korában, egy-egy könyve megjelenésekor, sőt már ezüstmiséje ünneplése alkalmával.

Szólaljon meg most ő maga: lássuk, milyen szándékok, eszmék, erőfeszítések s karakterológiai adottságok hozták létre hatalmas életművét; hogyan értelmezte Szent Pál fenséges célkitűzését s hogyan törekedett azt valóra váltani.

Az Ige szolgálata

Mit jelent az Ige és szolgálata Schütz Antal gondolatvilágában? „Több mint kétezer éves szívós és áldozatos elmemunkában, lemondásban és harcban vívta ki az európai szellem azt a nagy meglátást, hogy van egy birodalom, ahová csak a föltétlen igazságkeresésnek van bejárása és ahol a megtárt igazságnak elmélyítése, biztosítása és megvallása szent kötelesség.“ (*Titok és tudomány*). Platón, Aristoteles, Plótinus és Szent Ágoston óta tudjuk, hogy az igazság megtalálása és képviselése mindig a földöntúli és örök valósággal hozza kapcsolatba az embert. Minden igazság, legyen az természettudományos törvényszerűség, legyen hittétel vagy akár csak egy komoly egészségügyi szabály, amennyiben igazság, Isten gondolatvilágába enged betekintést. Mert azt mutatja, hogy az illető dologgal mi volt szándéka a Teremtőnek, mi volt eredeti elgondolása Annak, aki mindent terv szerint teremtett, s akinek elméjében mindennek megvan a fizta, hibátlan képe, mindenről pontos fogalom, helyes szabály,

A tudós

Már első művei megjelenésekor szembetűnt, hogy a szokásos ismertetéseknel és kompendiumoknál jóval többet adnak. Nemesak nagy tanultsága, szabatos fogalmazása, spekulatív mélysége és szintetizáló hajlama mutatkozott meg bennük, hanem szenvedélyes és kérlelhetetlen igazságszeretete is. Maga írja később, mennyire bántotta, hogy a hittudósok egy része úgy ír, mintha a középkori teológia minden kérdésben végső és kielégítő feleletet adhatott volna. „Régi meggyőződése: az emberi elme Isten teremtménye minden korban, s ezért manicheus hiedelem azt vélni, hogy az utolsó 600 év alatt éppen a gondolkodás terén csak tévedést teremt.” (*Életem*) Eszménye az igazi látó, akinek lelkében sok lámpas ég: hü mécsesek és lobogó fáklyák, fényszórók és ívlámpák; akinek lelke rakva van szemekkel kívül és belül, mint az apokaliptikus kerubnak. (*Órség*) Az igazság hitvallóinak és apostolainak „belső indítása, páthosza” az, hogy „annak rendje és módja szerint” „szemébe nézzenek minden kérdésnek”, „tájékozódjanak” minden probléma felől, amely a szellem területén bárhol felmerül.

Nem apologétikus szempont vezet. Ha erről volna szó, talán megelégednék minden érvvel, mely csattanós, még ha a mélyebb elemzés számára kifogásolható is. Igazságkeresésének eszményképei: Szent Agoston, Szent Tamás, Szent Anzelm, s Descartes mintájára leginkább önmaga előtt akarja megvédeni az igazságot. Ezért mutatkozik már első dolgozataiban (*Főbb elméletek az értelem ismeretek eredetéről, Kezdet és vég a világfolyamatban, Az anyag mivoltáról, Az istenbizonyítás logikája*) meg nem alkuvó kritikusként: könyörtelenül kiselejtez mindent, ami a legújabb profán tudományos eredmények színe előtt nem állja meg a helyét. S ehhez az elvhez mindvégig hűséges marad. De ugyanakkor szintetizálóan is mutatkozik. A selejtezéssel nem éri be, hanem új, korszerű elméletekkel próbálkozik, s időnkint ezeket is próbának veti alá.

Igy alakul ki Schütz Antalnak a kutató tudósnak egyénisége. Önálló kutatásai elsősorban a bölcelet és a dogmatika terén vezettek eredményekhez.

A bölcselő

Eredetileg bölcselőnek indult. Nemesak tanulmányai képeztették ez irányban, hanem sajátos probléma-érzéke is, mely „a problémákat nemesak közvetlen megjelenésükben látja meg, de mélyebb nyúló gyökereiket is keresi.”

Egyetemi tanulmányai az aristoteles-szenttamási bölcselkedést kedveltetik meg vele, s első szerelméhez mindvégig hű marad. De azt éppen Szent Tamás szellemével látja összeegyeztethetetlennek, hogy mindent elfogadjon, amit a középkorban tanítottak. „Nem kívünni Szent Tamást, hanem azt írni, amit ő tanítana, ha ma élne!” XIII. Leó pápának a szavait vésti lelkébe, melyeket a pápa egy francia teológushoz intézett. Hiszen magánál Szent Tamásnál is ezt olvasta: „A tudósnak nem az a célja, hogy megállapítsa, mit gondoltak mások, hanem hogy mi az igazság.” Ezért

Tanítványaival szemben igényes, megértő és igazságos. Inkább tudásának, tárgyszeretetének és komolyságának hatása alatt, „becsüetből” tanulnak nála, mint félelemből. És mindig büszkékké válik rá, hogy ilyen mester keze alatt nevelődtek. Mert nevelni is akar, nemcsak tanítani, s magát a tanítást is úgy törekszik végezni, hogy az „életfakasztó erőkkkel legyen telítve”, legyen „maga is egy darab a nevelésből”.

Tantárgyából nem annyira enciklopédikus tudást kíván, hanem az alapelemek biztos és szabatos ismeretét, a problémaérzékenek s a továbbtanulás kedvének kibontakozását s a továbbtanulás lehetőségeinek és irányainak tudását. Egyetemi fokon hozzáveszi az önálló gondolkodás kialakítását és a teológia módszerének, különösen az „öntájékoztató” módszerének megtanulását. Hogy e tekintetben milyen eredményt ér el, arra egyetlen jellemző adat: leginkább elfogult tudományos ellenfele meglepődve kénytelen megállapítani, hogy tanítványai mennyire szabatosak.

Akik előtte tankönyveket írtak, korántsem voltak ennyire igényesek. Ezért középiskolás hittanár korában felsős hittankönyveket ír — mint tudjuk, ezek több mint 35 éven át használatban voltak, — főiskolai tanár korában teológiai jegyzeteket készít, professzorsága idején pedig megírja latin nyelvű és magyar nyelvű Dogmatikáját.

Tanár marad akkor is, ha a nagyközönséghez szól. Beszédei — még az ünnepi köszöntők s a szentbeszédék is — mindig előadás-szerűek, tanító jellegűek. S nem nehéz észrevenni a pedagógust a legelvontabb tudományos értekezésben sem, mert minél inkább halad a korban, annál tudatosabban és eredményesebben tüzdeli tele a gondolatfűzést olyan kifejezésekkel, hasonlatokkal, utalásokkal, amelyek ezt a kettős feladatot valósítják: „... tiszteli az igazságot annyira, hogy népszerűsítés címen nem hamisít, nem torzít, nem csonkít. Számol vele, hogy nem okvetlenül válhatik mindenki számára érthetővé, ami nem mindenki dolga; viszont... a szeretet arra biztatja, hogy újra meg újra kísérletet tegyen Szent Agoston tanító programjával: úgy közölni az igazságot, hogy a tanítás folyamatában az elefánt is úszni és a bárány is gázolni tudjon”. (Örség)

Úgy érzi, hogy tanítási fogadalma állandó felelősséggel jár: tudása kincseit meg kell osztani másokkal. Veszületett pedagógiai érzelme hozzáfűzi: de nem lexikális ismereteket kell adni, hanem új világokat megláttatni, „értő emberekké” tenni a hallgatókat; olyanokká, akik többet és mélyebbet tudnak a világból, mint ameddig testi szemük ellát, vagy ameddig műszereik elhatárolnak. S akik könyveibe belekóstoltak, ezt szerették meg azokban: nem a szerző olvasmányainak kivonatát kapták, hanem az egynívűvé vált problémáknak, az éjt-napot egyggyé tevő kutatásban eltöltött időnek s az így megismert igazsághoz mindenkit elvezetni akaró szeretetnek gyümölcseit.

Az ismeretek közlésének, a tudományos eredmények közkincsévé tételének s a szemlényogatásnak igénye azonban másodrendű igény volt Schütz Antalban. Mögöttük egy mélyebb és erősebb hajlam dolgozott, a kutatás, problémafelelvés és problémameoldozgatás igénye, a tudós lelkülete.

igaz elgondolás van. Az Ő elméje az igazságok tárháza, ő maga az abszolút Igazság. Igéje pedig, azaz önmagának a második isteni személybe „belemondott“ s így abban tükröződő képe, az igazságnak legelső és legtökéletesebb közlése és tudomásulvétele.

Igy az igazság keresése Isten-keresésnek is mondható, a megtalált igazságban való gyönyörködés pedig arra a gyönyörűségre utal, mellyel az Atya az Igében örökké szemléli és szereti önmagát, mint abszolút Igazságot. Igazságot szeretni és szolgálni ugyanaz, mint az Igét szeretni és szolgálni.

Igazságkeresésünk és szolgálatunk lehet öncélú, azaz a gyakorlati hasznosságtól elvonatkoztatott, s a mondottak alapján ez is jogosult. Ilyen öncélú igazságkeresés Aristoteles szerint az elméleti tudós munkája, azé, aki az igazságot magáért az igazságért, a tudást magáért a tudásért (theóriás heineken) keresi. Ez is értékvalósítás. A keresztény elgondolás azonban tovább vezet. Mert ha nem is tagadja azoknak a tudományoknak a jogosultságát, amelyek nem jutnak el gyakorlati eredményekhez, meg van, róla győződve, hogy „végelemzésben eszmék formálják a valóságot“, azért „a gyakorlati kérdések sorsa mégis csak az elvek csatáján dől el“. Hiszen „Istennél mindenre van megoldás“. Az eszmék amennyiben a maguk valóságának megfelelően válnak ismeretessé, eszmények is együttal, azaz gyakorlati magatartásunknak normái, ideáljai. „A fogalmak és tételek nem egy meghalt életnek csiraburkái.“ Persze, csak „világos fogalmak, határozott tételek, nyomós megokolások tudják megalapozni azt a férfias meggyőződést, mely állja a szenvedélyeknek, az életnek és az érzelmeknek harcait; s csak világosan kitűzött és megokolt célok lehetnek biztos életelvek.“ (*Eszmék és eszmények*)

A tanár

Ilyen gondolatok vezették Schütz Antalt pap-tanári pályája megválasztásában és szolgálatában.

Elsősorban önmaga részére vonta le következményeiket. „Köntelességemnek éreztem mindig a legjobbat adni tanítványaimnak, — írja önéletrajzában. S valóban, benne ép azt esodálta meg mindenkinek, tanítvány és kartárs egyaránt, aminek hiányát olyan fájdalmasan teszi szóvá egy tanárában: nem volt alapos képzettsége, igazi problémaérzéke és érzéke a tudományos haladás iránt. Oráira lelkiismeretesen készül, sőt vizsgáztatásaira is. Többet akar adni, mint a fankönyv. Ellenkezőjét tiszteletlenségnek érzi a Logos-szal szemben. Nem mesterember akar lenni, hanem alakító művész. Ez pedig csak akkor lehet, ha kiérzik, hogy a tanítandó anyagon túl is van tájékozottsága és mondanivalója. E végből nemcsak szaktárgyában tesz szert korszerű ismeretekre, — aki a kortársakhoz akar szólni, annak szerinte úgyszólván minden öt évben újra kell tanulni, — hanem a teológia egyéb tárgyaiba is beledolgozza magát, sőt szakszerű ismereteket szerez olyan profán tudományokban is, amelyeknek a teológiai kérdések megvilágításához hasznát veheti: matematikát hallgat a bölcészkaron, lélektani doktorátust szerez Würzburgban, tanárjelölt hallgatóinak szaktárgyait sorban végigtanulja, sőt anatómiát, biológiát és belgyógyászatot is tanul.

„a keresztény gondolkodó még a nemkeresztény, sőt nem egyszer keresztényellenes gondolkodóktól is nemcsak kérdéseket vehet át, hanem feleleteket is tanulhat; amint Szent Tamás is tanult, sőt meglepően sokat tanult attól, aki a világnézetben legnagyobb ellenlétsége volt, Averrhoestól.“ Ilyen értelemben iparkodik „szoros együttműködésben munkatársa lenni össze elődeinek, egy philosophia perennis szellemében“. A philosophia perennis több mint zárt bölcsesleti rendszer: örök tudomány az, mely a Szent Tamástól revidéált és kisebb részleteiben időnkint módosítható aristoteles-féle tervrajz alapján állandóan épül. Mit próbált hozzáadni az építéshez Schütz Antal?

Leginkább figyelemreméltó és tudományos megvitatásra leginkább számítható újítása az értékek rendjének külön helye a létrendek sorában. Nemesak azt látta, hogy a tudományból Kant óta száműzött metafizika az újabb bölcselőknél értékelmélet képeiben próbál visszalapokodni, hanem azt is, hogy ebben az értékelméletben a valóságot új szempontból meglátható gondolatok vannak. Mivel pedig meggyőződése szerint a filozófiában minden visszahat a létfogalomra, a létfogalom új szintétizálásával próbálkozik. (*A bölcsélet elemei.*)

Másik jelentős, és termékeny eszmecserékre alkalmas kísérlete az újszerű történelembölcsélet. A másoktól észre sem vett, vagy csak kevés figyelemre méltatott történelmi irracionáléból indul ki, s megmutatja, hogy immánensen, azaz a történelmen belül nem találhatóak értelmét a történelemnek. De ha kilépünk belőle és metafizikai távlatból nézzük, akkor, ha folyékonyan elolvadni nem is tudjuk az alap gondolatát egy mondatnál kifejezni még kevésbé vagyunk képesek, mégis észrevehetjük, hogy olvasható sorok és lapok vannak benne s az egész az Értelmelemléket viseli. Eszmék, észfölkötti jellegek verődnek ki a történelemből: általában tanúi lehetünk a teremtésben elgondolt, a bűn által megromlott, a megváltásban elvileg s a megszentelésben gyakorlatilag szentelődő ember-eszme időben való kibontakozásának. Nem teljesen úgy, mint Szent Agoston hitte, mert ő a történelem utolsó korszakában tudta magát s a gonosz országához tartozónak vélt világi életkeretekben és állami szervezetben nem talált történelemfejlesztő erőket. Az ember-eszme történelmi megvalósulása nincs köztve korhoz, fajhoz, sem a kultúrának valami más mozzanatahoz, hanem ezek mindegyike egy-egy aspektusát mutatja csak az eszmének, teljes gazdagságát pedig összességük teszi. (*Isten a történelemben.*)

Történelelmzéseiben nagy segítségére voltak azok a tanulmányok, amelyek a lélektan területén végeztek. A kísérleti lélektanul kezdte, Külpennek würzburgi laboratóriumában Marbe és Peters mellett dolgozott. Hazajötté után azonban dogmatika-tanár lett s ettől fogva csak könyvek és folyóiratok útján érintkezett a pszichológiával. Különösen a karakterológia új tudománya érdekelté, s mikor ennek fontosságát felismerte, terjedelmes dolgozatban mutatott rá, hogy semmiféle karakterológia nem lehet el metafizika nélkül, s hogy az aristotelesi metafizika mennyire alkalmas a karakterológia hordozására. A Magyar Tudományos Akadémiában felolvasott dolgozat nemcsak ilyen vonatkozásaiban volt első kísérlet hazánkban, sőt a világirodalomban, hanem úgy

is, mint az új tudomány eredményeinek és problematikájának első rendszeres összefoglalása. Négy évvel később a Magyar Filozófiai Társaságban Szent Ágoston karakterológiai jelentőségét fejtegeti. Az említett problémaköröket itt némileg módosítja, a megoldásban pedig a metafizikai alapot meghagyja, de az antropológiában és a pszichológiában elejti az arisztotelizmust s az egyébként más világnézetű, de e tekintetben Szent Ágoston nyomában járó Klages elméletét érvényesíti.

Akadémiai székfoglalója a modern logikával foglalkozik. A téma fiatal kora óta kísértette, most egy álló esztendő szán a kidolgozására. Végigragja magát egész irodalmán, a nála megszokott alapaossággal mér le minden véleményt s a polilogizmussal szemben az egyféle logika egyedüli jogosultságát igazolja.

Természettudományos és matematikai érdeklődése kezdettől fogva élénk volt. Ha pihenni ment, rendszerint ilyen irányú könyveket vitt magával. Egy-két ifjúkori kísérletet leszámítva, mégsem születtek belőle természethüleleleti értekezések.

Tudományelméleti tanulmányainak eredményeit *A bölcelet alemei* második kiadásában olvashatjuk. Úgy tudja, hogy ezek a téma összefogásának teljessége tekintetében elsők a világirodalomban. Egyénileg a holotézisnek nevezett módszer ismeretét, a dogmatika tudományjellegének modern bizonyítását, s egy régi-régi álmának, a modern szellemi szintézisnek kulcsát találja meg ezeknek a tanulmányoknak során. Világképe így lesz befejezetté, egész élete tanulmányai, szaktudományok, bölcelet, teológia itt találkoznak s forrnak össze szerves egésszé, igazságkeresése itt váltódik át boldog birtoklás-élménnyé.

Amíg azonban a teljességhez eljutott, a „titkok tudományának, a teológiának útjait is végig kellett járnia.

A dogmatikus

Ezen az úton — mely párhuzamosan futott bölceleti tanulmányaival, sokszor meg keresztezte azokat — első döntő élménye volt a Scheebennel való szellemi találkozás, még egyetemi hallgató korában. A 19. század nagy — sokak szerint legnagyobb — teológusának elsősorban óriási erudíciója és kivételes spekulatív tehetsége ragadta meg az ifjú fogékony lelkét. Később azt is észreveszi, ami Scheebennél a legjelentősebb: Scheeben nem anologétizál, mint a felvilágosodás kora óta a legjobbak is tették, hanem a 13. és a 17. század nagy teológusainak mintájára a dogmatika sajátos episztemológiai szemszögébe helyezi be mondanivalóit, mindent a kinyilatkoztatás szempontjából értékel, mindent a „revelabile“-nek mint „obiectum formale quo“-nak világánál vizsgál.

Hogy az utóbbi elv érvényesítése milyen gazdag és termékeny elméleti és gyakorlati szempontokat adhat, akkor látta meg Schütz, mikor ezen a nyomon elindulva végigtanulmányozta a régi és az újabb nagy teológusok műveit, különösen pedig akkor, mikor ebben a szellemben fogott hozzá a dogmatika írásához. Mert közben a dogmatika meghívott professzora lett, s pár év múlva látta, hogy az újfajta dogmatika-tanítástól fellelkesült hallgatóság mennyire várja tőle a tankönyvet, a teológiai kér-

dések iránt érdeklődő művelt nagyközönség pedig olyan szak-
könyvet, amelyből alapos tájékoztatást kap hite igazságairól. En-
nek a kétfős igénynek akar eleget tenni a latin *Summarium* és a
kétkötetes magyar *Dogmatika*. A szerző éjjel-nappal írta két esz-
tendőn keresztül, s olyan elragadtatással, hogy a pünkösdi jutott
eszébe. „a lelket legmélyéig felkavaró, viharban tisztító és a leg-
magasabb feladatokért lelkesedésre gyújtó Szentlélek találkozása
az emberrel... Nekem ilyenféle szellemi pünkösöd volt a dogma-
tika elkészítése. Csak most állt előttem teljes fölségében, fölka-
varó valóságában, minden tehetséget szolgáltató és a legnagyobb tel-
jesítményekre szító erejében a dogmák épülete. Lehet mondani,
hogy csak most, de most aztán egészen megtaláltam magamat, az-
az tudtam a tanításban mindezeket adni. Tűz gyulladt bennem, és
világosságánál megláttam, mivel tartozom hallgatóimnak...“
(*Életem.*)

Majdnem harminc esztendeig tanítja és műveli a dogmatikát,
s a kezdeti lelkesedés tüze sohasem lohadt benne, sőt mélyül és
fincmodik. Mert kezdettől fogva vallja ugyan, hogy „a világos-
sággal együtt meleget terjesztieni nem akarni: mintha árulás vol-
na az Isten országa és annak gyermekei ellen“ s írja, hogy a
Szentháromság mintájára a Logos-nak a tanárban is együtt kell
járnia a Pneumá-val, tanításának életszerűsége, gyakorlatiassá-
ga, a „theologia mentis et cordis“ programjának valóraváltása
azonban csak évek múlva bontakozik ki benne, mint azt a sti-
lusának fejlődése mutatja.

Később egy harmadik jellegzetességet is ünnepel Scheeben-
ben. Azt, amire Schützöt voltaképpen Prohászka tanította, amit
Scheebenben csak utólag talált meg. Prohászka összes műveinek
sajtó alá rendezése és életrajzának mesteri megrajzolása közben
ébredt rá, hogy amit Prohászknál félreértettek — ezért tették
indexre Prohászkat, — azt félreérthetetlen módon is ki lehet és
ki is kell fejezni, mert igazság rejlik mögötte. Az az igazság, hogy
„tudományos ismerésünk a tudhatónak csak kis részét láttatja
meg: az egyetemes vonatkozásokat — a mai szabatosabb noétikai
nyelvhasználat azt mondaná: az ismeretvonalatokat. Azonban
elszulasztja egyrészt azt, ami színt, változatosságot, erőt, életet
jelent: a konkrét létező egyedi valóságot: — hisz régi igazság:
individuum ineffabile; másrészt a transzcendens világot csak hal-
vány, erőtlen körvonalakban sejteti meg.“ Ezért kell a „geniális
meglátás magaslata“, ahol egységbe folyik tudomány, tudomány
előtti sejtés és tudomány fölötti intuíció. (*Prohászka mint aka-
adémikus.*)

Ezt a „geniális meglátást“ csodálja meg először Prohászkaiban,
aztán Szent Agostonban, később Scheeben, Newman és Szent Bona-
ventura műveiben. Tudományos megfogalmazását pedig részben a
karakterológiai elemzések során keresi, részben tudományelmé-
leti tanulmányai közben.

Az utóbbiak során azt látja, hogy újabban a tudományos mód-
szer a gyakorlatban mindinkább azt a formát mutatja, melyet ő
holotézis-nek nevez. Ez abban áll, hogy a megismerésre váró
tárgyhoz nem okoskodással vagy elemzéssel közeledünk, hanem
a konkrét egyedi egészet megragadó intuícióval. Ezt követi az
analízis, azaz a részek megismerése, de úgy, hogy a részek az

intuitíve megragadott egészhez való vonatkozásukban, tehát organikus, élő valóságukban szerepeljenek. Az így megismert részekről visszatérünk az egészre, melyet a részek ismeretében most már az intuicionál fensőbbrendű tudományos fogalmakkal tudunk megjellegni. Az ily módon szabatosabban megismert egészről megint világoosság árad a részekre, és így tovább. „A tudományos megismerés haladása így folyton mélyebbre ereszkedő oszcillálás a középpont és a periféria között, amelyet az értelmezés tudománya találoán circulus hermeneuticus-nak nevezett el.” (*Titok és tudomány.*)

Ennek a módszernek bölcseleti alkalmazása a tudományos bizonyosság erejével győzte meg Schützöt arról, amit karakterológiai tanulmányai és Szent Agostonnak észlelései nyomán már korábban is valószínűnek tartott, hogy t. i. a valóság nemcsak a felszínen lejátszódó jelenségeiben, hanem szerkezeti mélységeiben is poláris ellentétek feszültségét mutatja. Ezért az igazi bölcselet ezeknek a polaritásoknak a konkrétumban való felismerése és harmonikus érvényesítése; „közfzavai: nemcsak, hanem... is.” Igazi bölcselet pedig csak az lehet, amely ezéeknek a polarításoknak elemzése során el tud vezetni az „absolutum karakterológicum”-hoz, a szentháromságos egy Istenhez, akiben a legvalószínűbb ellentétek a homouusia egységében vannak feloldva, s ahonnan a polarítás az egész teremtésre kisugárzik.

De ha ez így van, akkor az is igaz, hogy a lét titkainak leggyökeresebb megragadása a titkok tudományában, a teológiában megy végbe. Aki tehát szellemi szintézist akar, annak erre az alapra kell építenie: bizonyos értelemben minden tudomány végző szálai a teológiában futnak össze.

Történetbölcselete mutatja, hogy ezek a szintézisre vonatkozó gondolatok mennyire tisztelőben tartják a szaktudományok önállóságát. Nem arról van szó, amit Szent Bonaventura akart, nem minden tudománynak a teológiába oldásáról, hanem arról, hogy „a hittudomány és a szaktudományok ismét találkozhatnak egy felső genusban, a tárgy végső egységében, a titok, a misztérium, génuszában.” Az *Isten a történelemben* c. könyvön kívül főként az *Órség* címen összegyűjtött dolgozatok egyike-másika mutatja, mit kaphat a profán tudomány a teológiától. Hogy viszont a teológia mennyiben gazdagodhat emezek révén, azt szinte mindenütt látjuk Schütz könyveiben, leginkább programmszerűen a gloszvoláliákról szóló értekezésében, a titok és a tudomány összefüggéseiről szóló rektori székfoglalóban és az *Eucharisztia* című munkában. A poláris szemlélet érvényesülését a harmincas évektől kezdve mindenütt megfigyelhetjük, főként az *Eszmék és eszmények*, az *Órség* és a *Titkok tudománya* dolgozataiban és az *Isten országa* sorozatban (*Krisztus, A házasság, Isten a történelemben, Örökkévalóság*).

Schütz Antal teológiatörténeti jelentőségét — úgy véljük — nem annyira az egyes részletkérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásaiban s egyéni megoldási kísérleteiben kell keresnünk — bár a dogmatörténet számára ezek sem teljesen jelentéktelenek. Különösen ha azt tekintjük, hogy a mai profán tudományok szemzőgéből nézve hol milyen megoldást lát korszerűnek — hanem az imént emlegetett szempontok képviselőiben és következetes ér-

vényesítésében. „A teológiát megtermékenyíteni, nekilendíteni s egyben a többi tudománnyal nemcsak versenyképessé tenni, hanem visszaszerezni régi vezérszerépét”, — ez a cél lebeggett előtte. Ebből kell kiindulnia annak, aki jelentőségét méltatni akarja.

Az író

Pünkösöd a nyelvek adományának is ünnepe. Schütz Antal Dogmatika-ja ilyen értelemben is pünkösdi mű, mert az egyidejű bírálatok szinte kivétel nélkül szóváteszik: „A magyar tudományos teológiának nyelvet ő teremtett.” Elsősorban az által, hogy „megtanít bennünket a legelvontabb latin bölcséleti vagy dogmatikai fogalom elfogadható magyar szóval való kifejezésére s az idegen műszavak lehető mellőzésére.” Százával termi az új kifejezéseket, amelyek vagy tudományos műszavak fordításai (pl. hiféltözetek = praeambula fidei, közbülső tudás = scientia media, féljövő szabad tettek = futuribilia, képesültség = potentialitas), vagy olyan egyéni fogalmazások, amelyek alkalmasak a mondanivaló rövidítésére és élénkítésére (pl. jelenvilágiság, oldallagosan, elkülsőségesedik, sarkítja). Mindezeknél kettőre törekszik: egyik a pontosság és a szabatosság, másik a magyar nyelv géniuszához való hűség.

Stílusán mindvégig érzik, hogy anyanyelve nem magyar, s hogy nem könnyen szabadul a skolasztika szárazságától és gondolati zsúfoltságától. De kezdettől fogva tudatosan neveli magát, hogy szerf tegyen a „szónak hatalmára és művészetére”. Felejtetlen élményeként említi Vörösmarty, Kölcsey és Kemény nyelvvel való gyerekkori találkozásait. Ettől kezdve tervszerűen gyűjti a törülmetszett kifejezéseket, érdekes fordulatokat, erőteljes hasonlatokat és jellemző eseteket. A magyar klasszikusokat állandóan olvasgatja, s meggyőződésként vallja, amit aztán Klagesnél tudományosan is igazoltnak talál, hogy a „nyelv géniuszán különösen alkalmas a valóság megragadására, és érzékeltetésére”. Így alakulgat, bontakozik sajátos stílusa: kissé idegenszerű, de szabatos, tömör, plasztikus, „lapidáris” fogalmazás; olyan eleven, fordulatos és szemléletes nyelv, hogy belőle a legelvontabb gondolatok is ízt és színt kapnak. S ugyanakkor annyira haljékony, hogy a legfinomabb árnyalatok érzékeltetésére is kiválóan alkalmas.

Itt is nagy szerepe lehetett annak a Prohászka-hatásnak, amelyet fentebb teológiai szemléletének alakulásával kapcsolatban említettünk. Mert nagyjából ugyanabban az időben, — a harmincas évek táján, Prohászka irodalmi hagyatékának sajtó alá rendezése után — mikor a „theologia, mentis et cordis” teljessé kezd válni, nagyjából az időtájt hagy fel stílusának professzoros merevségével s azzal a sokszor mesterkelt páthosszal, ami korábbi munkáiban annyira zavarólag hat. Lehetetlen észre nem venni, hogy egy nagy érzelmi megkötöttség szabadult fel benne akkoriban, s ennek eredményeképen egy különleges írói tehetségnek sikerült megtalálni önmagát.

Egyebekben — bármennyire szívesen mondja is magát a nagy püspök tanítványának —, akár módszerben, akár tudományos célokban, akárcsak témában is, hiába keressük nála Prohászka ha-

tását. Egyik legalaposabb bírálója is így látja: „Amit a költők kaptak Prohászktól, azt kapta a tudós is: a lelkiség levegőjét“. Ezenkívül — vagy inkább ezen belül? — legfeljebb még egyet: az apostoli hivatottságot.

Az apostol

Önéletrajzában említi, hogy „az ország apostolá“-val való ifjúkori találkozásainak hatása ebben „a legmagasabb fokra hevített elszántságban csattant ki: a legnagyobb odaadással mindent megtenni az evangéliumnak magyar tereken való elterjedéséért“. A „minden“ azonban másképp valósul meg nála, aki jóformán el sem mozdul a katedrától és az íróasztaltól, mint Prohászkanál, aki Szent Pál módjára lesz „mindenkinek mindene“.

Mégis több volt tanárnál és tudósnál. Nemesak azért, mert a tanítást is apostoli feladatnak, Isten országa építésének s az Isten felé közvetítő papi tevékenységnek tekintette s ilyen lelkülettel végezte, hanem eredményeit tekintve is. Dogmatika-óráinak izzó hangulatára gondolhatunk: tanítványai szinte kivétel nélkül megszeretik az Istenről szóló tudományt, s évek múlva is fellapozzák jegyzeteiket, hogy lelkileg gazdagodjanak. Gondolhatunk előadásaira is, mikor az egyetem hatalmas kupola-terme valamennyi fakultásról jött hallgatóval volt zsúfolva. Gondolhatunk végre a hálálkodó levelek tömegére, amelyeket előadásai, könyvei tanácsai nyomán kapott: mennyien vannak, akik neki köszönhetik, hogy Istent megtalálták, vagy azt, hogy kritikus pillanataikban nem szakadtak el Tőle!

Hogy az apostoli lelkület mennyire él benne, azt ilyesmik is mutatják: diákjainak imakönyvet szerkeszt, s az legelterjedtebb és legjobban bevált ifjúsági imakönyvvé lesz; professzor korában a Szentek életét kapjuk tőle, betegeskedése napjaiban Szentírást fordít és felnőtteknek ír imakönyvet. Papnövendékei részére pedig „teológus önművelés“ címen fél éven át tartott egy ízben előadásokat, s ezekben nemesak önművelési, hanem önnvelési tapasztalatainak is legjavát adta, csupa olyan receptet, melyeket saját magán már kipróbált. Szeretett volna ilyesmiket szélesebb körök részére is kidolgozni, terve volt továbbá, hogy egyéb kérdésekben is megmutassa „milyen gyakorlati magatartás folyik a katolikus elvekből“. Ezekre azonban nem került sor. Aki őt küldte, más feladatot szánt neki: a negyvenes évek közepétől kezdve már nem szavával és tollával, hanem szenvedésével kellett „bizonyoságot tennie Isten kegyelmének evangéliumáról.“ S ő ezt az ígehirdetést és kegyelemközvetítést is szokásos alaposágával és áhíthatával végezte.

Az ember

Azok közül való, akiknél az ember, az egyéniség szinte teljesen feloldódik a hivatásban.

Akik távolról nézték, nem is láttak benne többet annál, amit Szent Agostonnal kapcsolatban ír az emberségről: „Embernek lenni annyi, mint küzdőnek lenni, mint igazságkeresőnek és igazságszomjazónak lenni.“ Csakugyan, első sorban az igazság em-

bere, „homo theoreticus“ volt, egyéni adottságai leginkább erre képesítették. Szokatlan arányú érdeklődés élt benne, a szellem nagy megnyíltsága minden gondolat, adat, probléma, megoldás, irányzat, kutatási módszer irányában. Memóriája hallatlanul tág és tartós volt. Ezekhez járult vasszorgalma, szívóssága, szellemi igényessége, továbbá, ami ezek következménye szokott lenni, az alaposság. Már növendékpap korában ezt az igényes jelszót tűzi maga elé: „Placere optimis, etsi paucissimis (Tetszeni a legderekabbnak, ha mindjárt kevesen vannak is).“ S ezt úgy értelmezi, hogy mindenben a legalaposabb tudásra kell szert tennie s a legkiválóbb teljesítményt felmutatnia. E cél érdekében nem ismer fáradtságot. Az *Isten a történelemben* című előadássorozat közben hónapokon át egyik hétről a másikra egész sereg szakmunkát olvas el, s közben rendes elfoglaltságai sem szünetelnek. Az akadályok, nehézségek „egyenesen vonzották“. „Mindig iparkodtam a legnehezebb feladatoknak ura lenni, a legsúlyosabb nehézségeket megoldani, talán abban a sejtésben is, hogy a többi magától el-esik“. Amit hall vagy olvas, sohasem veszi készpénznek, hanem előbb, mindennek alaposan „annak rendje és módja szerint“ a végére jár, aztán elméjének kohójában átizzítja — úgy tűnik fel néha, mintha a modern igazságkeresőknek minden descartesi vívódását, lázadozását, megbizonyosodni-akarását átölné, — s csak azt önti formába, amire kielégítő megoldást talált.

Külsőségek terén azonban igénytelen. Megjelenése is egyszerű, póztalan, szerény, mégis tisztelet-parancsoló s egyénien jellegzetes. A kitüntetéseket nem keresi; ha megkapja, proháskzás természetességgel veszi, s azzal nyugtatja meg magát, hogy nem iránta, hanem az általa képviselt eszmény iránt való tiszteletüket nyilvánították vele.

Szerénysége akkor szorul csak háttérbe, ha elvet kell képviselni, arra érdemest védeni vagy elvtelenség fölött bírálatot mondani. Ilyenkor nemcsak kompromisszumot nem ismer, de kíméletet sem, s ugyanazzal a bátor és önrzertes szokimondással száll harcba, amit tanárában, Zubriczkyben s az igazhitűség régi nagy védőiben, főként Szent Ágostonban tanult megbecsülni. A nem elvi jelentőségű, hanem tudományosan vitatható kérdésekben viszont mindig megértő és tapintatos. Hallgatóinak az volt egyik legnagyobb élménye, hogy tudományos ellenfelei véleményét — a szentlamási *videtur quod non* mintájára — olyan meggyőző formában ismertette, hogy hallatukra nem egyszer úgy érezte az ember, mintha az ellenfeleknek volna igaza. A hatásos cáfolatot is csak akkor alkalmazta, ha biztosan eldönthető kérdéstről volt szó. Egyéb esetekben megmondta, hogy jómaga milyen megoldás felé hajlik, de a kérdés eldöntését nyitva hagyta.

Szent Ágostonra emlékeztető igazságszomja ellenére nem azt a Szent Ágostont juttatta eszébe az embereknek Schütz, akít piros szívvel a kezében ábrázolt a középkori művészet. Ha Szent Ágoston az ész és a szív embere, ő inkább az ész meg az akarat embere volt. Ennek a kopogó léptekkel járó, átható tekintetű s katonásan szűkszavú igazságkutatónak láttára inkább Dürer metszete jutott eszünkbe: a *Ritter, Tod und Teufel*. S jogosan, mert Schütz Antal nemcsak szívesen emlegette ezt a képet, hanem ünnevelési programját kifejező címer-feléjébe is belevette. „Sűrű

erdő, kietlen bozóttal, ijesztő fenevadakkal, sóvár eb a sarkában, oldalt vigyorgó pofával a halál mutogatja homokóráját, a másikban az ördög feszíti karmait: de a lovag talpig vasban, kard az oldalán, lándzsa erős kezében, oda se néz mindennek; kemény férfi vonásai szinte szelik a sok veszedelmet, mint a hajó ércorra a tengert, és tekintete szemrebbenés nélkül megy eléje a titokzatos szakadékoknak — etsi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae...“ Így jellemzi a metszetet az *Örökkévalóság*-ban.

Egyet azonban nem szabad feledni: a középkori lovagok vasba öltözött létükre is melegsívű emberek voltak. Hogy aztán ez is mennyire áll Schütz Antalra, azt felkutatni érdekes és érdemes feladat volna. Kiindulásul kínálkoznak írásainak lírai részletei, sőt egész tonalitása. „Valami csodálatosan meleg és bensőséges áhítatos szellem fuvalma járja át ezt a dogmatikát. Aki belemerülve olvassa, érzi az emmauszi tanítványokkal, hogy gerjedez a szíve“, — írja egy bírálója már 1922-ben. S hogy a bensőség és az áhítat, aztán az általa annyiszor sürgetett „kegyeletel lelkület“ milyen mélyről fakad, arra rávilágít említett címer-félejének többi jelszava: *sigé, humilitas, humanitas*. A sigé itt nemcsak hallgatni tudást, magánykedvelést és feltűnés nélküli életet — *lathe biosas*, mondották a sztoikusok — jelent, hanem ezt is: „Cselekvésben tapintat, szeretet vezéreljen, nem kell mindig odamondani az igazságot!“ És az alázatban, a humilitas-ban ez is benne van: „Tudatosítani kell tudásunk esekélyiségét“... „nagyon tudni, hogy igazában semmit sem tudok s hogy mást nem igen taníthatok“. A humanitas-t pedig elsősorban úgy értelmezte, mint tisztelőlet és megértést minden emberivel szemben. Úgy lát-szik, ebből a humanitásból fakadt karakterológiai érdeklődése is, amely egyénileg azt eredményezte, hogy ő, akinek „az eszmény és valóság közt tátongó úr sok szenvedést szerzett“, értelmileg fel tudta dolgozni, az embertársaival szemben felmerült nehézségeket és kiábrándulásokat, s így mentve maradt az elkesernyésedéstől. Humanitásából fakadhatott egészséges humorérzéke. Jóízű megjegyzéseivel és történetkéivel nemcsak előadásait fűszerezte, hanem sok kínos helyzetet is megoldott segítségükkel. Gazdag kedélyvilágra lehet következtetni az ilyesmikből is: a feleltetésnél tudatosan vigyázott rá, hogy zavarba ne ejtse vagy meg ne alázza a felelőt; Prohászktát nem akarta egyéni problémáival terhelni, mert „nem akarta fokozni igénybevetttségét“; rendkívül kifinomult szép-érzéke és ízlése volt; sok emberen segített jótanáccsal, lelki irányítással és anyagiakkal.

A vaspáncélt azonban nem szokta levetni. Szemérmes zárkózottságára leginkább jellemző, amit önéletrajza második kiadásának előszavában ír: „Nem írhattam meg, ami naplóba való, nevezetesen lelki életem időjárásait. Különben is lehet azt másképp megírni, mint Szent Agoston a *Confessiók*-ban, amire közönséges halandónak csak egy szava van: secretum meum mihi, secretum meum mihi? Az én titkom az enyém, az enyém.“ Maga is azok közé a nagy magányosok közé tartozik, akiről Prohászktával kapcsolatban írt. Nevét mégis meghatódott melegséggel emlegeti sok-sok igazságkereső, olyanok is, akik csak írásain keresztül ismerték. Szerte az országban, sőt a határokon túl is sokak szeme

telragyogott, ha szó esett a „Schütz pater“-ról. Mások meg úgy voltak vele, mint Platón *Symposion*jának Alkibiadese, aki Sókratés közelében azt érezte, hogy „úgy élni nem is érdemes, ahogy most él“.

Ható erejének titka ez volt: amit ő mint tanár, tudós, bölese-lő, dogmatikus, író és apostol végzett, annak háttérében egy eszméket és eszményeket kereső és önmagát tudatos küzdelemben szerintük formáló, szüntelenül érlelődő, tökéletesedő, kiteljesedő lélek állt. S ha lelki küzdelmeiből keveset láttatott is meg, s hosszantartó testi szenvedéseit is panasz nélkül, nemes zárkózottsággal viselte, mindig úgy néztek rá az emberek, mint akinek „személyes találkozásai“ vannak az Igével s a kegyelmi jóhírt közlő Szentlélekkel, s aki Szent Pál módjára — érdekes aprósá-g: mindig a Szent Pál-oltárnál szokott misézni, — hivatásának érezte s egészséget emésztő önneveléssel hivatásává tette, hogy ilyen találkozásokat mások számára is lehetővé tegyen.

A MADÁRIJESZTŐ

*Bús barázda közepén
All a hetyke rongylegény
A télben.*

*Szálldogál a hópihe,
Meg-megborzong rongyszive
A szélben.*

*Kóchaja vígan repes,
Fagerince egyenes,
Nem hajlott,*

*Nyaka gereblye foga,
Fejet bizony így soha
Nem hajtott.*

*Hej, te hetyke rongylegény,
Magad ura vagy szegény
E földön!*

*Szalmabélű jóbarát,
A süvegem csak terád
Köszöntöm!*

Bittner Lajos

ROSSZ A FIAM BIZONYÍTVÁNYA

Közhellyé lett a kérdés, hogy honnan is van a világon annyi ostoba felnőtt, amikor hároméves koráig minden gyermek valószínűs lánysz (legalább is szülei szemében)? Valóban szédületes az a szellemi munka, amit a kis gyermek ebben az életszakaszban kifejt: megtanul egy nyelvet - azzal a teljes szókinccsel, amelyre szüksége van, és ezeket a szavakat nyelvtanilag helyesen tudja használni. De többet is tud: fogalmakat alkot, ítéleteket formál, helyesen következtet, elveket szűr le, és következetesen és kitarással alkalmazza ezeket. Nem csoda, hogy aki közelről nézi ezt a bűmulatos kibontakozást, szinte le van nyűgözve ettől a nagyszerű teljesítménytől. És nem tud hová a méltatlankodó csodálkozástól, hogy az ő fiának lehet rossz bizonyítványa, mikor az a világ legokosabb gyermeke volt mindig!

Egyre nem gondolnak a szülők — főleg az egygyermekesek — hogy ami nekik olyan csodálatosan nagyszerű, azon minden egyes gyermek keresztül ment és pedig sokan az ő gyermekénél szerencsésebb, szellemileg jobban fejlesztő körülmények között. „Hogy-hogy? Mi igazán mindent megadtunk neki!”

Igen, ez a „minden” az, amivel a gyermek kevesebbet fejlődött szellemileg, mint egy látszólag rosszabb sorból kikerülő kicsi. Kezdődik ez a csúszó-mászó korszaknál. A csöppesség, akivel nem érnek rá törődni, de akinek már vannak különböző vágyai és már vannak némi lehetőségei a helyzetváltoztatásra, ezzel olyan gazdag tapasztalati anyagot gyűjt magának ebben a korban és olyan önálló gondolkodásra és elhatározásokra tesz szert, amit a járókában tartott, öben hordott, sétakocsizásra ítélt gyermek már sohasem fog pótolhatni. Mindent helybehoztak neki, mindenre megkínálták, még a gondolatát is kitalálták... minek is fárastaná magát valaminek az elérésével!

A másik merénylet a gyermek fejlődése ellen az etetés. A gyermek körülbelül másfél éves korától szeretne egyedül enni. A jól gondozott gyermeknek ezt nem engedik meg, — hiszen bepiszkítja ruháját, leönti az asztalterítőt, eltöri a tányért, kihül az étel, esetleg nem eszik eleget. És a gyermek nem tanulja meg, hogy a legelementárisabb önfenntartó ösztönének kielégítéséről önmaga tudjon gondoskodni. Ez nem azt jelenti, mintha nem tanulhatna meg később akár nagyon is előkelően enni, hanem sokkal többet jelent: egy csomó tapasztalatnak elmaradását. Például annak, hogy ha idejében hozzá nem lát az evéshez, akkor bizony éhköppön marad. Hozzászokik továbbá ahhoz, hogy őt kiszolgálják, márpedig akit kiszolgáltnak, az nemcsak „kiszolgálva van”, hanem kiszolgáltató is és ez nagy hendikepp a későbbi életben. Az ilyen gyermek soha semmit nem fog egyedül létrehozni, mindeben mindig másokra fog szorulni!

A harmadik nagy vétség a gyermek ellen, ha mindig az történik, amit éppen pillanatnyilag szeretne. (Most nem az erkölcsi, csak a szellemi fejlődés szempontjából tárgyaljuk ezt a kérdést.) A gyermek így nem gyakorolja a fékező es cselekvő energiáját

Nem szokja meg, hogy van, amikor csendesesen kell ülnie, akár tetszik neki, akár nem. És van, amikor azonnal ugrania kell, ha van kedve, ha nincs. Van, amit el kell raknia, — van, amit meg kell őriznie. El kell mennie idegen emberek közé (pl. boltba) és ott értelmesen meg kell mondania, hogy mit akar, figyelnie kell, hogy mit mondanak neki a felnőttek, mert különben lesz nemulass! A szerény körülmények között felnövő gyermek, aki megtanulja pillanatnyi kedvteléseit alárendelni az igazi akarásnak, amelyet bizonyos felelősségtudat irányít, messze megelőzi szellemileg a pillanatnyi szeszélynek élő kis kollégáját. Mindezeket azért bocsátottuk előre, hogy rámutassunk, mennyire különböző tapasztalati anyaggal, és mennyire különböző fokig fejlett egyéniségek kerülnek a gyermekek iskolába. Természetes, hogy aztán az ott kapott anyagot, ennek a különbözőségnek megfelelően dolgozzák fel.

Az első rossz bizonyítvány ne legyen tehát ok a sértődésre az iskolával szemben, sem a haragra a gyermekkel szemben, sem hiúságunk megsebzése, hanem komoly lelkiismeretvizsgálat, vajjon megtettünk-e mindent a gyermek önállósítása és felelősségtudatának felelősségteljesítése érdekében, és hogy mit lehetne még esetleg pótolni.

Egy másik szempont a rossz bizonyítvány helyes megítélésére: A szellemi tehetségek éppen úgy nem fejlődnek egyenletesen, mint ahogyan a testi fejlődés sem egyenletes. Néha rohamosan nő a gyermek, máskor inkább hizik, néha meg mindenestül megáll. Néha a feje indul neki, olyan, mint egy kis vízfejű, néha a karja lóg úgy, mint egy kis csimpánzkölyöké, néha fülei öltének veszedelmes arányokat, néha meg az orra. A szellemi tehetségekkel ugyanúgy van. Némelykor az egész világot szeretné felfalni értelmével, máskor teljességgel semmi sem érdekli, csak saját felfokozott romantikus érzetvilága, néha a memóriája hagyja cserben, máskor mintha az értelmességét kellene kétségbevonni. Ezekből a tünetekből nem kell semmiféle végleges következtetéseket levonni, nem kell a gyermeket önbizalmatlanságba kergetni, és nem szabad engedni, hogy a szülő és a gyermek közüli viszony elromoljon, hanem állandó szerető érdeklődéssel, biztatással és bizalommal, ha kell, serkentő szigorral át kell segíteni a gyermeket ezen a ponton.

A szülőknek nagyon tudatosítaniuk kell magukban azt a tényt is, hogy a bizonyítvány nem a gyermek egész egyéniségét osztályozza, hanem csak azokat a képességeket, amelyek bizonyos tárgyakon belül megismerhetők és kimutathatók. Hogy valaki jól feleljen, ahhoz értelmesség, lélekjelenlét, jó beszélőképeség, biztos emlékezőtehetség kell. Mindezekre az életben is szükség van. De mindezekben belül kellene az életben más képességek is, amelyek a bizonyítvány nem mutat ki. Kell vonzó egyéniség, érzék a realitások iránt, gyors és kitartó cselekedni-tudás, elhatározási képesség, szuggesztív erő, bizalomkeltés, stb. Kell kitartás, újrakezdési kedv és lendület. Mindezek meglehetnek egy jó tanulóánál is, — de meglehetnek egy rossz tanulóánál is, — csak éppen jegyet nem kapni belőle.

Még hivatásos pedagógusok is beleesnek néha a csodálkozás hibájába: honnan van, hogy az egész osztály X. Y. után indul,

holott az rossz tanuló, miért nem inkább V. Z. után, aki emi-
nens? Miért? Mert az életben érvényesülni-tudáshoz sokszor *más-
féle* tehetségek kellenek, mint a jó tanuláshoz. Evvel semmi eset-
re sem akarjuk azt mondani, hogy a jó tanulók nem fognak
az életben érvényesülni, csak azt, hogy a nem primisszima bizo-
nyítványúakért sem kell aggódni!

De az ember értékelésében az sem végső mérték, hogy fog-e
az életben érvényesülni, vagy sem, hanem az, hogy harmonikus
kiegyensúlyozott ember lesz-e belőle, hogy nemes, értékes jellem-e,
és hogy Istennek tisztalelkű gyermeke-e? Az iskolának célja, hogy
tárgyi tudást közvetítsen, hogy az egyes tantárgyak szellembon-
takoztató erejével megfelelő alaki képzést adjon az ifjúságnak, de
legfőképen, hogy az iskolai élet egész minémiségével kitermelje a
gyermek lelkéből ezt az értékes, nemes, Istennek tetsző egyéniséget.

A jó bizonyítvány túlzott vadászata ennek a lelkiületnek pon-
tosan az ellenkezőjét termeli ki. A becsületesen elvégzett munka
öntudatát kell a gyermekben ápolni, nem a várható jó jegyét, —
a tudomány megszeretése, elsajátítása, a benne való mélyebb el-
merülés vágya kell, hogy felébredjen benne, nem az, hogy le-
tudja-e pipálni a többieket, vagy sem. Inkább akarjon édesanyjá-
nak segíteni, sok házimunkájában, mint külön szorgalmi munká-
val közfigyelmet kelteni, — inkább egy meg nem érdemelt meg-
rovást elviselni; mint egy osztálytársát „bemártani“, — inkább
óra előtt a többieknek a meg nem értett leckét megmagyarázni,
mint egyedül ragyogni a helyes megfejtéssel, — inkább egy rossz
jegyet bezsebelni, mint egy könnyű hazugsággal kimászni a ké-
nyes helyzetből.

Ha a rossz bizonyítványt hanyagság, könnyelműség okozta,
akkor ám jöjjön a nagyobb szigor és a büntetés. De a jó bizonyít-
vány, mint öncéi, nem érdemli meg, hogy szülők elkeseredjenek és
esetleg igazságtalanok legyenek gyermekeik iránt, sem azt, hogy
a gyermek magát kisebbrendű embernek érezze egy életen kereszt-
ül, vagy pláne, hogy a jó bizonyítványért törtetve hízalgóvé, ha-
zudozóvá, stréberkedővé legyen.

Az életben mindig lesznek, akik nálánál erősebbek, szebbek,
sikeresebbek, gazdagabbak, tekintélyesebbek. A bizonyítvány, —
ha nem terheli büntudat a lelkiismeretet — megtanít beállni a
sorba, amelyet nekünk kiuntáltak és ott derűsen, nyugodtan, ked-
vesen, közszeretetlen megállani helyünket.

MAI ANGOL LIRA

Az alábbi kis gyűjtemény a modern angol lírából (s annak főként keresztény hangjaiból) kíván ízelítőt adni az olvasónak.

Amikor az első világháború véres káoszából kibukkantak, mint francia és német társaik, a fiatal angol költők is úgy érezték: valami végérvényesen végetért, le kell számolni a multtal, egy angvilkos kultúra hulláját kell eltakarítanunk. Az új költők a líra forradalmárai voltak. Illúziók nélkül nézték a világot, a „Waste Land“-et (Eliot 1922-ben megjelent kötetének címe), kopár tájat, sivatag földet, s keserű, gúnyos kritikával a társadalmat: a hagyományos formákat és hagyományos érzelmeket. Megvetették a konvenciókat; könyörtelen őszinteséget és igazságot követeltek, bármilyen „iskola“ vagy „izmus“ — expresszionizmus, aktivizmus, szürrealizmus — hívének vallották magukat egyébként. A közönség zöme idegenkedett tőlük; nem értette őket; bizonyos fokig azért nem, mert olyasmiről adtak hírt, amit a közönség még nem tudott vagy nem akart tudni, ők azonban sejtettek és láttak. Az angol irodalomban a két háború közti költői mozgalmak története — mondja Spender, és megállapítása francia viszonylatban is megállja a helyét — „annak a magatartásnak a története, amit a különböző költői iskolák tanúsítottak civilizációnk állapotának intuitív ismeretét illetőleg. Ennek az ismeretnek egyébként rajtuk kívül csak nagyon kevesen voltak birtokában. A történelem legmeglepőbb és legrendkívülibb tényei közé tartozik, hogy a költők ilyen előrelátók voltak, amikor a politikai és kereskedelmi körök egyáltalán nem bizonyultak annak“.

Amit a költők valóságnak tudtak, azt a közönség képtelenségnek minősítette. De a költők makaesul ragaszkodtak látomásukhoz, s hogy ezt közöljék, sorra szakítottak a kifejezés évszázados (és főként a romantika óta uralkodó) közmegegyezésével. Azzal a váddal szemben, hogy érthetetlenek, a valóságra hivatkoztak, mely kezdett semmivel sem kevésbé érthetetlen lenni. „Napjainkban — írta egyikük — a valóság nem öltik nyomban szembe, hanem a föld alatt rejlik; a háború földalatti erőket szabadított el, s a béke ezeket a földalatti erőket nem tudta megfelelően megfékezni. Életünk anyaga bizonyos értelemben nyers költészet. Noha korunkban sem különösebben könnyű dolog épkezláb verset írni, nagyon is költői korban élünk: mindenki ott találja zsúfoltan a küszöbén a borzalmat, a szépséget, mindazt, amire a költészet áhítozik. Korunk igazi realistái a költők“. S az első világháború egyik legjobb angol költőjének, Wilfrid Owennek a szavait idézi: „A költő ma nem tehet egyebet, mint hogy figyelmeztet. Ezért kell az igazi költőnek hűnek lennie a valósághoz“.

Ne „szubjektív“ legyen tehát, (vagyis ne „romantikus“ és érzelmes), hanem tárgyilagos. „Minél tökéletesebb a művész — Eliot szerint — annál tökéletesebben válik el benne a szenvedő ember és a teremtő szellem; annál tökéletesebben fogja a szellem anyagát, a szenvedélyeket földolgozni és átformálni“. Ez az átformálás, földolgozás, teremtés a költő első győzelme a káoszon: új,

önértékű, maradandó valóságot alkot az elemekből, — képet, amelyet nem mint értelmileg igazolható „jelentés” kell fölfognunk hanem mint „megfelelést”, mint „korrespondenciát”, (aminek fölmérhetetlen költői értékét különben Baudelaire fedezte föl az új költészet számára). „Ha egy benső állapotot művészien ki akarunk fejezni — írja Eliot — objektív korrelátumot (vagyis tárgy-megfelelést) kell számára fölfedeznünk, egy bizonyos helyzetet, eseményeknek egy bizonyos láncolatát, mely annak és csakis annak a benső állapotnak a képletét adja, úgy, hogy mihielyt a külső tények, melyeknek érzékileg észlelhetőeknek kell lenniük, megjelennek, közvetlenül és nyomban előtérbe lépnek a benső állapotot is”. S ezzel a nyilatkozatával Eliot a modern líra megértésének egyik kulcsát adja kezünkbe.

Eliot a sivatagból kivezető utat, a válság megoldását végülis a kereszténységben találta meg: ez a „The Waste Land” egyetlen jövőtte mutató fénye s ez teljesedik ki mind gazdagabban további műveiben, a „Hamvazószerda” s a „Négy Kvartert” verseiben, a „Gyilkosság a katedrálisban” kórusaiban és költői drámáiban, — ezt az 1939-ből való, s egész fejlődésére és művére jellemző nyilatkozatát igazolva: „Vissza kell találnunk a vallási szorongás élményéhez, hogy azután fölébe kerekedhessék a vallásos remény”.

Eliot maga megvallja, milyen sokat köszönhet miut költő Ezra Poundnak, az amerikai líra megújítójának, az „imagizmus” nevű költői irány és az új költészet történetében nagyon jelentős „Poetry” című folyóirat megalapítójának. Az imagizmus szerint a vers célja, hogy — új, szabad ritmusokban, mindennapi nyelven — konkrét képet nyújtson; s ennek megvalósulását esdölgött Pound — aki a harmincas években sajnálatosan belesodródott Mussolini fasizmusába, rádió-propagandistája lett, a háború után bíróság elé került s ma egy washingtoni ideggyógyintézetben él — a provanszál és a kínai költészetben. Az utóbbiban — egyik fő mintaképeben — nemcsak a képalkotás tökéletessége ragadta meg, hanem az idő legyőzése, az időtlenségnek a pillanatban való rabulejtése is, ami az imagizmusnak (és utóbb a „Négy Kvartert”-ban Eliotnak is) egyik nagy metafizikai problémája. Mert — írta Pound — „a kép, *image* olyasmi, ami egy bizonyos értelmi és érzelmi együttest állít elénk egyetlen pillanatban... s ennek az együttesnek a pillanatban való közlése a tér s idő korlátai közül való azonnali fölszabadulás érzését kelti, annak a magunk fölé növésnek az élményét, amelyet a legnagyobb remekművek előtt élünk át”.

Pound is, Eliot is, s az Eliotnál tizenkilenc évvel fiatalabb, 1907-ben született W. H. Auden is erősen intellektuális költők. Auden, a harmincas években nemzedékének vezére, legélesebben az 1930-as Berlinben élte át elsivatagosodott civilizációnk szomjúság-élményét; társadalmi téren a forradalomban, egyén és társadalom viszonyát illetően a pszichoanalízisban vélte megtalálni a kor betegségeinek gyógyszerét, hogy végül ő is — mint húsz évvel előtte Eliot — rátaláljon (inkább Kierkegaard, mint Szent Tamás nyomán) a keresztény reményre.

Az Eliot utáni nemzedék — Auden, Spender — lírájával szemben a legfrissebb generációt, mely harminc esztendő fővel

került ki a második világháborúból: a szürrealista Gascoynet, a keresztény misztikus Barkert és Treecet bizonyos elmélyedés, a természetfölötti és a lélek benső világa felé fordulás jellemzi. Audenék harcoltak egy eljövendő apokalipszis ellen; Barkerék beleszülettek az apokalipszisba (s így, „apokaliptikusnak“ nevezi magát a legújabb angol költői iskola, élén Treece-szel), abban élnek, abból teremtenek, annak lelkét, légkörét fejezik ki — hasonlóan francia társaikhoz, Patrice de la Tour du Pinhez, Pierre Emmanuelhez — s Emmanuel és az évekig Párisban élt Gascoyne közös mesteréhez, Pierre-Jean Jouvé-hoz. (r. gy.)

Esra Pound

LÉGY BENNEM

*Légy bennem mint a nyirkos és hideg szél
örök hangulatai, nem
mint a hamar múlandó dolgok —
virágok vidámsága.
Légy közel hozzám naptalan szirtek és
szürke vizek
erőtéljes magánya mélyén.
Hadd szóljanak az istenek jövőendő
napokban nyájasan felőlünk.
Az Orkus árnyékvirágai
emléked őrzik.*

T. S. Eliot

SIMEON ÉNEKE

*Uram, a cserepekben a római jácint virága nyit már
S halmok haván a téli nap leszáll;
Itt a hajlíthatatlan évszak immár.
Életem a halál szelére vár
S oly könnyű, mint kezem fején egy röpke toll.
Emlékek zugaikban, napsugárban a por
A feges szélre vár, mely holtak tájain jár.*

Adj békességet.

*Megélttem e városban már sok évet,
Hű voltam hitben, buzgó büjtben és gondoskodtam a szegényről,
Kaptam is, adtam is jószágot, tisztességet,
Nem áztam el senkit soha otthonom küszöbéről.
De ki emlékezik meg majd a házról,
Hol fiaim fiai élnek,
Ha a szorongattatás napja lángol?
Kecskék ösvényén fognak kóborolni, rókák odvában lapulnak
szegények,
Idegen arcok elől menekülve és idegenek pallosától.*

*A korbács és a jajgatás kora előtt,
Adj béktességet.
A gyász hegyének keresztje előtt,
Anyák kínjának ideje előtt,
Születés és halál ez órájában, engedd,
Hogy a még hallgató Ige, a Gyermek
Megadja Izrael vigasztalását
Annak, ki nyolcvan évet élt s holnapja nincs már.*

Igéd szerint

*Dicsérnek téged és szenvednek érted minden nemzedékben.
Dicsőségben és megvetésben,
Fény, fény nyomán, a szentség lépcsőjén magasba hágva.
Az én részem nem a vértanuság, eszme s imádság elragadtatása.
Sem a legfőbb látomás nem a részem.
Add békességed nékem.
(S a szivedet, a te szivedet is
Tör járja majd át).
Belefáradtam életembe s az utánam jövődök életébe,
Meghalok halálommal s az utánam jövődök halálával.
Engedd távozni szolgád,
Mert látták szemeim megváltásodat.*

Edith Sitwell

ZUHOG A ZÁPOR

(Örségen, 1940. éjjel-nappal)

*Zuhog a Zápor --
Zordan akár az emberek világa, feketén mint a pusztulás --
Vakon mint az ezerkilencszáznegyven
Szög a keresztben.*

*Zuhog a Zápor,
Lüktet akár a szívdobogás, mely mint kalapács zuhogása
A Fazekas Telkén, zúg mint káromló láb dobogása
A Siron:*

*Zuhog a Zápor
A Vér Mezején, hol a sunyi remény penésze tenyészik s minden
etetni kész
Mokó étvágya Káin-arcú szörnyetegét az emberi ész.*

*Zuhog a Zápor,
Mossa az Éhes Ember átszögezett lábát a keresztben.
Krisztus, ki ott függsz minden nappal, minden éjjel, legyen
szívedben értünk irgalom,
Könyörülj Lázáron s a Gazdagon;
Sebet és aranyat a zápor olyan egyforma színbe von.*

*Zuhog a Zápor --
Egyre zuhog a Vér az Éhes Ember átvert Oldalából;*

Szívében hordoz minden sebet Ő — a halott fény sebet, ha
hunyni lángol

Az öngyilkos szívében

A végső szikra, mély sebünket a tévelygések éjjelében,

A vérighajszolt medve sebeit,

Szegény vak medvéét, ahogy zokog, míg őrei

Szagatják védtelen húsát... az üldözött nyúl könnyeit.

Zuhog a Zápor —

Akkor — Uramhoz lendülök én, Ő von a mélybe engem —

Lásd, lásd, a Krisztus vére árad a mennyek boltozatán,

Homlokából folyik, melyet a fára szögeztünk,

Mélyseges mélyeibe halódó, szomjazó szívünknek,

Mely a világ tűzének öre — fekete kinnal szennyezetten,

Mint Caesar babér-koronája.

Zengjen föl akkor Annak a hangja, ki hasonlóan az emberi
szívhez

Gyermek volt egykor, barmok közt pihenve csendben: —

„Mégis örökre szereltek, ártatlan fényem egyre árad és vérem
egyre omlik érted“.

W. H. Auden

BŰCSŰ A KARÁCSONYTÓL

(A Karácsonyi Oratórium befejezése, melyet az elbeszélő
mond el)

... És most le kell szednünk a fát,
a díszeket újra dobozukba raknunk

— némelyik összetört — és a padlásra vinnünk,

fényőt, fagyöngyöt kirámolunk, elégetünk,

s a gyermekek már iskolába készülődnek. Épp elég

a maradék s a hideg étel a hétre —

nem mintha volna étvágyunk, mert jócskán ittunk, mondhatom,

későn keltünk, s vajmi kevés sikerrel, igyekeztünk

szeretni minden rokonunkat, s pénzünket általában durván túl-

becsültük. Újra láttuk,

mint az elmúlt években is, a fényes Látomást, s mentünk tovább,

nem értünk rá hagyni, hogy hasson ránk, akár egy kellemes

lehetőség, elküldték gyorsan újra,

de közben kérve kértük Őt, engedetlen szolgálai hadd maradjunk,

gyermek, ki fűt-fát megígér, de képtelen szavának állni.

Lassankint hervadó emlék csupán Karácsony,

és lelünk tévován valami kellemetlen villogást

kézd észrevenni már, a bójt s a nagyhét

világa az, s végtére nem lehet

túl messze már. De most mindnyájan itt vagyunk

es visszatérünk a zoknistoppolás meg a Siess, Nyolc Óra Tíz

középszerű

arisztoteleszi városába, melyben tapasztalásunk

mértéke Euklides mértana s Newton mechanikája,
és itt a konyhasztal is, mert épp azt súrolom.
Mintha az ünnepek alatt összehúzódott volna. Kinn az utcák
szűkebbek lettek, mint ahogy emlékeimből éltek. Elfeledtük,
hogy a szolgálát oly nyomusztó. Annak, aki a Gyermeket,
ha homályosan, ha hitellenül is, de látta egyszer,
ez az idő bizonyos értelemben a legnehezebb minden próba közt.
Mert az ártatlan gyermekek, kik olyan izgatottan
suttogtak a bezárt ajtó előtt, mely mögött az ajándék várta őket,
megnőttek, mikor az ajtó kinyílt. S ha újra fölidézzük azt a percet,
az örömet elfojthatjuk ugyan, de megmarad a büntület,
emlékeztvén az istállóra, melyben egyetlen egyszer életünkben
minden dolog bizalmasan Te lett s nem közömbös Valami volt.
S meghatottság után epedve, noha nem tudjuk az okát,
nézünk körül s keresünk valamit, mindegy mi az, hogy
önmagunkkal

ne kelljen szembenézni még, s a legkézenfekvőbb e célra egy
nagy szenvedés lehet. Ezért fog el, ha a Fiúra egyszer
rátaláltunk,

a kísértés, hogy attól fogva folyton így könyörögjünk az Atyához:
„Vigy kísértésbe s bajba minket önmagunkért”.
El is következnek nyilván, ne féljete, s valószínűleg éppen úgy,
ahogy nem várjuk őket, s minden bizonytalán oly erővel,
hogy rettenőbb lesz minden képzeletnél. És közben egyre
tartozásokat kell törleszteniünk és gépeket javítanunk,
rendhagyó igéket tanulnunk s ezt az időt megváltanunk
a jelentéktelenségtől. A boldog reggel elmúlt,
s a lelki megpróbáltatások éje vár még. Az óra most delet mutat.
Ha a szellemnek öröme hangsorán kell skálázni,
nem csal meg senkit győzelme felől, a világot sem csalja meg
az Isten.

George Barker

ANYÁMNAK

Az édes, ékes, itt s oly messze tőlem,
Az ablaknál, hol annyit ült előttem,
Zömök Azsia, mit nevetés renget éppen,
Pohár szesz s pulykacomb hatalmas ír kezében,
Lármás mint Rabelais, de nagyon jó udvarához:
Sánta kutyákhoz, szárnyszegett madárhoz —
Processzió, mit senki nem követhet,
Ha föl nem ölti képét egy kiültre csahos ebnek.

A bombázókra pillantást se vet
S nem hagyja ott a szeszt, hogy a pincébe fusson.
Rákönyököl a kis asztalra, mint a hegy,
Melyet csupán a hit mozdíthat meg; s ezért száll
Egész szívem s hitem feléje, hogy megértse:
Bús éjszakánk után örök fény lesz a része.

David Gascoyne

T A J K É P

*Az éles ég alatt, a táj hibátlan távlatában
az elmerült hidak korlátja tükröződik
egymásba, zászlók batyui zsúfolódnak
fölöttük s felhők lengnek láthatatlan
nyújtókon, mint az akrobaták.*

*A fény jól kihegyezett ceruzája
árnyékmeseiket ír a falra;
s ahogy a fal beroggyan, mérges sebek szakadnak
föl sorra, mint bevarrt szájak, és a planéták
térein át eső szítal örökké.*

*Kérdezzük: honnét jön e fény?
S az eső, a csillagok hallgatása,
különvált, egyetlen valóknak
ezek a szétfolyó vízjelei?
Csak egy poros szobor emeli föl s ejti le karját.*

Henry Treece

K Ö L T E M É N Y

*Zenéből fátylat szőttem álmaimnak,
Örömnök arany, bűnnök éji szálból,
Az áhitat csipkéjével beszegttem,
Könny szürkéjét kevertem szövetébe.*

*S leplemben az Ég halmai alatt
Buzgó kutak közt atyámnak nevét
Kialtva jártam. Galambja leszállt a
Paradicsom lombjaiból. Kitártan*

*Villant a bölcsesség nagy szárnya; olykor
Vad szívverések ráztak: s én tovább
Üztem a fényt, míg új lett és előttem
Föltűnt atyám, a világra feszítve.*

Rónay György fordításai

A VIHAR*

Irtá Kodolányi János

— Most pelig átmegyünk Gadarába, — mondta a Mester olyan váratlanul, ahogy mindig el szokta magát határozni valamire.

A többiek bólintottak. Nem szóltak rá semmit.

Jesuah szinte leroskadt a hajócska orrában. Arca sápadt volt, a homloka verejtékes. Teleszívta tüdejét a vizillatú levegővel, szemét behunyta. Félíg ülve, félíg fekve pihent, fejét a hajóperemnek támasztotta, mindkét kezét kinyújtotta, mint egy halott. Mély révületben szendergett, azt sem tudta, hol van.

Megragadták az evezőket, Jochanan eloldotta a csónakot, Já-kóbbal vizretolta s beugrottak ők is. Simon a kormányhoz ült. Elindultak a tó mozdulatlanul csillogó tükrén.

Csak a hajó bordáinak csikorgása, a víz csobogása hallatszott. A tanítványok nem szóltak, nehogy zavarják a Mestert. Szinte állt a levegő, a parti fák mozdulatlanul, feketén meredeztek, a vízen csak olykor-olykor villant egy hullám, ha valamely levegőre vágó hal földobta magát a mélyből s megint elmerült. Könnyű, alig érezhető áramlás suhant aztán végig a világon. szűrő illatot hömpölygetett Migdal festőműhelyei felől, Taricheisből pedig nehéz halszagot. A levegő ráfeküdt a vízre, mint a füst.

Amint beljebb siklottak a tavon, Jesuah körülnézett, fáradtan elmosolyodott.

— Éjszaka lesz, mire odaérünk, — aggodalmaskodott az Iker.

— Fölöttünk az Ég, alattunk a víz. fönt is, lent is csillagok. — nyugtatta meg Jesuah. — Majd én is evezek, meg Jehuda is. föl váltunk benneteket.

— Nem, nem, te csak pihenj, Mester! — tiltakoztak a tanítványok.

— Vihar lesz, — töprengett Simon. — Nagyon vörös volt az Ég, nagyon sűrű a levegő. Migdal meg Taricheis úgy büzlök, mintha a világ minden disznaja összegyűlt volna a parton. Nyomjátok, testvérek, nehogy a vízen találjon bennünket!

— Majd megbirkózunk vele, — bizakodott Andreas.

— Mit végeztetek Tiberiasban? — fordult a Mester Philip poshoz meg Jehudához.

A Görög elmondta, hogy jártak Khús házában, aztán hirdették az Örömhírt a kapukban. Beszámolt a riasztó hírekről, amiket Johannától, meg a kapukban tereferélektől hallottak. Hogy a nép országszerte lázong, házkutatások, elfogatások, kegyetlenségek érik egymást, Jochanan megöletése, a Korbán elrablása könnyen tűzvészt támaszthat az országban.

— De hát mi a vétke ennek a népnek? — ordította Taddé hársányan. — Miért bűnhődik ilyen rettenetesen?

— Gondoljátok, hogy azok, akiket zaklatnak, bűnösebbek, mint valamennyi galileai, mivelhogy szenvednek? — kérdezte Jesuah

* A szerző a bibliai neveket úgy írta, ahogy azokat Jézus kortársai használták.

csendesesen. — Bizony mondom, hogy nem. Hiszen tudjátok, hogy az uralkodók sanyargatják a népet, a nép szenvedése pedig az Egre kiált. Az a tizennyole, akire Siloahban rászakadt a torony, bünösebb volt, mint a többiek, Jerusálumban? Bizony, hogy nem. Ha pedig meg nem tér ez a nép, szintén úgy vész el.

Megint visszadől s behunyta a szemét. Mire meg akarták kérdezni, hogyan értette a szavakat, már aludt is.

Egy darabig szótlannul eveztek. A levegő sűrű volt, alig lehetett lélekezni.

— Én nem bánom, hogy átmegyünk a túlsó partra, — dörögte Simon. — Itt már túlságosan nagy a lárma. Futnak a Mester után, csodákat kívánnak, de azt nem tudják, nem is akarják tudni, ami fontos. Azt kívánják tőle, éjjel-nappal gyógyítson, meg hogy jeleket mutasson.

— Van-e valami pénzetek, testvérek? — kérdezte őket Jehuda a hivatala szerint.

Előkotorták és összeadták a rézdrachmákat, a római ezüstdénárokat s Jehudának adták. Ő gondosan megszámlálta a pénzt, bérzaeskójába kötötte.

— Hát az egyéb vagyonnal hogy állunk, testvérek? — firtatta tovább. — Úgy tudom, mindenünk közös. Ha pedig megvalósul az Egi Birodalom a földön, életbe kell léptetnünk a Jóbel törvényét is.

— Igazad van, — helyeselt a Zelota Simon. — Ha megfűjjük a sófárokat, szálljon vissza a föld eredeti tulajdonosára, az adósságokat töröljék el, kamatot pedig ne fizessen senki. Ha eljön a Szabadító, úgy osztjuk el a földet, ahogy a Jóbel-év törvényei rendelik. Mert hiába volt Mószé és hiába Jechezkél, áldott az emlekkük, a sófárokat nem fűjjük meg, Jisraél földjén szegyeu és csúfság lepi el az Úr népét, mint a lepra, mint a rüh!

— Ha megvalósul az Egi birodalom, mindez megszűnik, — csilapította Mattai.

— Meg ám, mert kardot ragad minden igaz izraélita! — kiáltotta Zelota Simon.

Ezen oly heves vitába kezdtek, hogy Jochanan többször kénytelen volt erőlesen figyelmeztetni őket a békességre s az alvó Mester jelenlétére. Egy pillanatra elült a lárma, de aztán újra kiftört. Taddé-Lebbé a Zelota mellett fogott pártot, Simon, Andreas meg Jákób maga is helyeselte, hogy erőlesen kell lépni az elbizakodott dúskálókak, a hamis mérleget mérőket, az ötszörös kamatot szedő uszorásokat, az összeharácsolt földjükön pöffeszkedő, rabszolgatartó birtokosokat, akik hideg ésszel lesik, míg valaki öszszeroskad az inségben s öt-hat évre is eladja a munkáját hitvány eledelért, silány fizetésért. Mattai azonban a saját példájára hivatkozott. Lám, mi volt ő szinte egész életében? A nép nyüzőja, vámszedő. Mint a pók, ült a vámházban, szolgálvaival elesipett mindenkit, akiről akár jogosan, akár jogtalanul, vámot lehetett lenyúzni. Idegen vámbérlők szolgálja. Ámde megértette, milyen alávaló bünös ő. És abban a pillanathban otthagya a vámházat, nem nyúlt többé pénzhez, mérleghez. És hány vámszedő ismerőse gondolkozik hasonlóképpen, ha még nem jutott is oda, ahová ő.

— És hová lettek az aranyaid, meg az ezüstjeid? — kérdezte Jehuda.

Mattai legyintett.

— Otthagytam. Képpel sem fordultam többé a ládikához, amit tettem.

— Akkor miért dolgozik a fiad roskadásig? — kérdezte Andreas esodálkozva.

— Ohó, testvér, hogy miért? Azért, mert az asszony nem enged, hogy hozzányúljanak. Nem ám. Mert azt mondja, az asszony: mi történik velünk, ha az elfogy? A lányom meg belehalna, ha eladnának egy fülönfüggőt, vagy gyűrűt, vagy holdcskát-napocskát, vagy láncocskát.

Mindnyájan nevettek.

— Mire a szabadító eljön, — emelte föl a szavát Jehuda, — mindennek készen kell lennie. Rezet rézhez, ezüstöt ezüsthöz, aranyat aranyhoz kell raknom, ez az én dolgom a Mester rendeletéből. Tudnom kell, hány ház, kert, föld tartozik a közös vagyonhoz. Mindenetek közös, vagyis az Uré. Az én kötelességem, hogy megőrizzem, szaporítsam, rendben tartsam, a rászorulóknak adjak, mert, ó, testvérek, a pusztá szó nem elegendő, hogy megvalósuljon a Mennyek Országá a földön.

— Nem elegendő? — ámuldozott Philippos.

— Nem elegendő? — kiáltotta Mattai is. — Azt mondod, *pusztá* szó? Dehát *pusztá* szó ninesen, testvér. A szó: ige. A szó: Memra. A kimondott szó: megvalósult gondolat. A gondolat pedig valóság, testvér! Nem mondta-e a Mester, hogy valaki idegen aszszonyra tekint kívánság okából, paráználkodik? Nem gondolatokból épül-e a világ s nem olvannak épül-e, amilyenek a gondolatok? Hiszen, ha úgy volna, ahogy te mondod, sohasem jönne el a Mennyek Országá!

Megint kitört a vita. Jehuda izgatottan magyarázta, hogy a Eggek Birodalma is csak úgy valósulhat meg, ha okosan, türelmesen, kitartóan beleépítjük a valóságba. Ennek alapja pedig a pénz. Zelota a kardot védelmezte, Philippos egy legyintéssel le akarta torkollni őket: amit valóságnak hisznek, csupán káprázat. Simon, Andreas meg Jochanan igazi létezőnek mondta a világot, de olyanak, ami folyton alakul, és alakít. Idézték a Fürdető meg Jesuah kijelentéseit, össze-vissza keverték a prófétákat.

E sok lárma, veszekedés, vitatkozás közepett a Mester mélyen, mozdulatlanul aludt. Végül már szinte meg is feledkeztek róla, csak a maguk igazát, a másik tévedését látták. Az evezők megálltak. Hol Simon ugrott föl a padról, hol Jochanan szökkenő ideoda a billegő csónakban, mintha a szilárd talajon verekednék. De a leghevesebb a Zelota volt. Mint szárazföldi ember, minden pillanatban a kibukás veszélyében forgott, ha el nem kapják, a vízbe zuhanj volna. De csak egy percig maradt nyugton. Kiabált, fenyegetőzött, hadonászott. A kard! A Fölkent szent kardja! A tiszták fegyverei: Kard és Ige: egytestvérek! Mekkábi Simon lépésről-lépésre foglalta vissza Erec Jiszraél területeit, végül még Akrát is, hiszen tudjuk, évenként megünnepeljük.

— Ti csak vitázzatok, — kiabált dühösen —, fecsegjete, bolnázátok, valóság-e a világ, vagy tünemény, kellene-e a gazdasági alapok, vagy sem, mit kell tenni a Jóbél-évben, hogyan kell... Ostobák vagytok! Én tudom, mindaddig semmit sem fog-

tok cselekedni, amíg a tiszta harcосok el nem végzik a maguk dolgát a tiszta karddal, a karddal és semmi mással!

Mire észbekaptak, az alvilági vihar kitört.

Sötét felhők toltak az Égre, elnyelték a Holdat és a csillagokat, mint Tahom, mint a Leviathán. Sörényes, tarajos fekete felhők, nehezek, mint a vas és gyorsak, mint a mohó szörnyeteg. Először csak alattomos szél csapott a vitatkozók kihevült arcába, azután vonító fürgeteg, pergő forgószél, örvénylő orkán rohanta meg a tétován lengedező csónakot. A tó feneketlen mélye fölkavarodott, rázta borzongó hátát, tarajokat és habokat hányt. Sűrű sötétség szakadt a világra.

Mínta a Kinnereth mélyébe dobott hősök lelkei támadtak volna föl, fűtült, sirt, üvöltött, bömbölt, vonított, harsogott körül minden. A nehéz csónak vén bordái, deszkái és eresztékei csikorogtak. Az alvilági lelkek, kiszabadulván vízi sírjükből, ahol a hullámok ringató suttogását, a surranó halak neszt, a mázskáló kagylók és rákok halk zörgését szokták hallgatni, a felső világra törve bosszút akartak állni korai halálukért, megtiport igazukért, keserű gyalázatukért. Olyasféle dörömbölés morajlott mindenünnen, mínta a nyakukra kötött köveket görgetnék elő a mélyből. És a nagy, nehéz csónak föl-fölgaskodott, meg lezuhant, hánykódott és forgott, vad hullámok csaptak át a peremén s egy-egy bő zuhintással árasztották el a férfiakat. Bokáig érő víz lódult jobbra-balra a csónak fenekén. Nathanáél átvergődött Andreason, meg Jákobon, a vízmerő csapú után kotorászott, szaporán kezdte háyni a vizet kifelé. De ha egy-egy szapúval kilódított, hordószám zúdult be megint. Nem törődött vele, szorgalmasan dolgozott, közben hol az egyik, hol a másik oldalra vágódott, a tántorgó sajkában. Simon minden erejével a kormányt tartotta, előremeredt, megkísérelte a hajót a hullámokkal szemközt vezetni. Amde a forgószél örvénye nem egyirányban hajtotta a hullámokat, hanem össze-vissza. Mint vízi ember, tudta, mi ez. De nem szólt, csak nyögött és sziszegett. Izmai ropogtak, mint az eresztékek. Bordái együtt feszültek a hajóbordákkal.

Jochanan, Jákób, Andreas meg Taddé az evezőkkel birkóztak. Igyekeztek irányt szabni a csónaknak. Thomas, az Iker, Jehuda mellett kuporgott, meg-megtörölte csapzott haját-szakállát. Jehuda a perembe kapaszkodott, mint egy fuldokló. Philippos pedig hol az egyik, hol a másik erőlködőhöz kapott, ha valamely vad hullám ki akarta esavarni kezéből az evezőt.

— Ez aztán a káprázat! — nyögte Jehuda keserűen. — Most mondd, Philippos, hogy nincs valóság!

A Görög köpött, megragadta Jákób evezőjét, segített rajta húzni egy nagyot.

— Nem láttál még senkit, aki a káprázatokba belepusztult? — kiáltotta.

— Húzd meg ott jobbra! — ordította Simon a kormánynál. — Jön, jön, húzd meg!

— Csak el ne törjön az evezóm, — fohászzkodott Jochanan.

— Azt hiszem, testvérek, — szólalt meg az Iker teljesen céltalanul —, a vihar igazi vihar, a hullám igazi hullám és a halál igazi halál. És a káprázat is igazi káprázat, csak azt nem lehet tudni, melyik micsoda...

A szélvész permetet söpört rájuk, bár eső nem esett. Olyan mélyen hömpölyögtek a felhők, hogy egybefolytak a vízzel. A sájka utasai csak abban reménykedtek, hogy az alvilági lelkek elzúdulnak a tó fölött, ki az arab pusztaságba, az Alvilágba, ahonét jöttek. Ha ezt a rohamot kiállják, megmenekülnek. De a vihar nem rohant tovább vak útján, mint máskor. Egyhelyben forgott-zúgott a tó fölött, ráfeküdt a vízre, szörnű erővel nyomta, hirtelen a magasba szkött, fölszívta a habot, került-fordult, az imént még hátúlról szorongatta őket, most szemközt zúdult rájuk, megcsavarta még az izmos markokban feszülő evezőket is, ki akarta tépni, mint a tollat, összetörni, mint a nádszálát. De még ennél is ijesztőbb volt a morgás-dübörgés, nem lehetett tudni, felülről omlanak-e lefelé, mint a hegyről lezúditott sziklák, vagy alúlról hajigálja őket egy sereg sótét hatalom.

— Tudtam, hogy ez lesz belőle, — kiáltotta Simon. — Nagyon vörös volt az Ég, nagyon büzlött Magdala meg Taricheis!

— Akkor miért indultunk el? — üvöltötte dühösen Andreas.

— A Mester kívánta, hogy átmenjünk, — csillapította Jehuda a veszekedőket.

— A Mester nem ismeri a félelmet, — vetette oda Jochanan. — Hej, Görög, ide! Fogd meg... az átkozott... az átkozott... huhh!

Philippos Jochananhoz ugrott, átbukott Andreason s elhasalt a csónak fenekén a latyakban. Valami recesent. Taddé evezője eltörött. Egy darabig rámeresztette szemét a kezében maradt csónakra, majd kivágta a törött nyelet a sötétségbe, a semmibe.

— Én már pihenhetek, — röhögött keserűen. — Oda a pizskafám.

— Hoi, hoi, ne röhögjétek még ilyenkor is! Hiszen mindnyájan elveszünk! — jajgogott az Iker.

— Szálljatok magatokba, testvérek, — korholta őket az Essaja, de rendületlenül térdelt tovább a hajó fenekén s megállás nélkül meregette a vizet.

Jehuda gyomra felfordult. Mindkét kezével a hajó peremébe kapaszkodott, meggörnyedt és hányt.

— Ez meg okádik, — botránkozott meg a Zelita. — Hogy fogsz okádni, ha nem vizet, hanem vért láatsz?

A kimerült férfiak sorra abba hagyták az evezést. Andreas evezője nyomban eltűnt a sötétségben. Erthetetlen, hogyan. Jochanan azonban tovább erőlködött, mintha egy megvadult bika szarvát csavargatta volna. Taddé sem pihent, segített neki. De a többiek kifulladtak. A csónak dühösen megfordult, mintha megunt volna az emberek erőszakoskodását. Nyomban olyan ostorcsapást kapott a farára egy hengergő hullámtól, hogy nyögött belé.

— Ne engedjétek, hogy megforduljon! — bögte Simon. — Hoi, hoi, testvérek, ki az ott, ki az a barom? Taddé, a Göröghöz! A Göröghöz!

Taddé nyomban buzgón engedelmeskedett. Át akart lépni Philipposhoz, de megtántorodott, lezuhant, egyenesen a Görög ölébe.

— Fogj neg hát, te mafla!

— Uram segíts, Uram, irgalmazz, Uram segíts! — bődült el az Iker a hajó elején, mintha énekelne.

A Mester pedig mozdulatlanul feküdt a hajóorrbán, fejét a hánykolódó peremnek támasztotta, összefont kezét a mellére nyugtatta, mintha ágyban pihent volna.

— Testvérek, mégis csak csudálatos, hogy a Mester alszik, — figyelmeztette őket Mattai. — Úgy alszik, mint egy csecsemő az anyja kebelén.

Simon egy pillanatra megfélekedett az elemekkel vívott harcra.

— Ne ordítsatok, mert fölébred!

— Föl is kell ébreszteni, hiszen halálos veszedelemben forgunk, — ellenkezett vele az öccse.

— Keltsük föl és készüljünk vele együtt a halálra, — szólalt meg az Iker síri hangja.

— Hagyjátok békén!

— Nem lehet, föl kell ébreszteni. Testvérek, akinek van kitől megbúsúznia... atyja, anyja, testvére, felesége, gyermeke...

— Ezt megint Thomas mondta.

— Senki sincs! — utasította vissza a jámbor tanácsot Mattai meglepő erővel.

— Tizenketten vagyunk ebben az ócska ladában, — töprengött Andreas. — Lehet, hogy valamelyikünkre haragszik a tó lelke. Testvérek, ki kéne dobni valakit áldozatul. Vessünk sorsot.

— Te ostoba teknősbéka! Te pogány disznó! — ordította Simon magából kikelve. — Ha odamegyek, s te leszel, akit még ebben a pillanatban...

Thomas azonban megragadta Jesuah vállát s rázni kezdte.

— Mester! Mester! Ébredj!

— Szólított valaki? — kérdezte a nabi csodálkozva. Megtörölte a víztől labancos haját, csurgó szakállát, a tenyerére bámult. Majd hirtelen fölült, körülnézett. — Szóltál, Iker? Hoi, hiszen tombol a vihar!

— Mester, mindnyájan elveszünk! — kiáltotta Jesuah fülébe az Iker.

— Mit mondasz? Félsz? És ti is féltek? Mitől féltek, ti kishitűiek? — kérdezte Jesuah nyugodtan. Hirtelen fölcsettant a hangja: — Ne féljetek! Bízatok!

Karját kitérte, arcát körülhordozta a sötétségben. Haja-szakála lobogott, a szeme égett. És a hullámok zúgását, a szél vonítását, a düborgést-morgást, a hajó csikorgását túlharsogó hangon kiáltotta:

— Szűnjetek meg, ti szelek! Térjetek vissza a mélybe, ti hullámok! Némuljatok el, gonosz lelkek! Vihar, csillapodj!

Mindnyájan csodálkozva nézték. A göresös markok eleresztették a kalimpáló evezőket. Simon előrehajolt, a Mesterre bámult. Philippos szája megnyílt, mint aki szólni, vagy nevetni akar, de nem jön ki hang a torkán. Jehuda a gyomrát fogta, sárga volt, mint a dinnye, nyála lefolyt esatakos-mocsos ruhájára. Thomas göresösen szorongatta Jesuah vizes simlóját.

— Ha elveszünk, elvész a Mennyeik Országá is, — dünnyögte valaki a hirtelen beálló csendben. Mert olyan nagy lett a csend, mintha megmerezült volna a világ.

— Gondolod, hogy a Mennyeik Országá elmúlhat egy csónakkal, néhány ijedt férfival? És ha a világ oszlopoi rendre leomla-

nának, égi, földi, alvilági tengerek mind fölkelnének, lezuhanna a Nap, a Hold és valamennyi csillag, az Atya országából csak egy pontocska is elveszne? Hoi, gyenge, szájalomraméltó népség, hoi, hitetlenek!

Fölállt, Thomas meg Jehuda vállába kapaszkodva átlépett egy padon, Andreas mellé ült, megragadott egy evezőt.

— Lássunk hozzá. Reggel a gadarai parton leszünk.

A vihar lecsendesült. A víz mélyéből fölkelt bosszuálló, tomboló lelkek visszatértek a mélybe. Úgy ült el a vihar, mintha szárnya törött volna. Fölemelkedtek a súlyos felhők, a morgás elhalt, szitáló holdfény hullott a messzitolódott partokra s a hullámok csillogtak. Itt-ott kivillant az égboltozat kékje, csillagok hunyorogtak a szakadozó foszlányok közül, majd kivirított a Hold ezüstareca is. A vizen fényes buborékok hintáztak, mint csodálatos, el nem merülő dénárók.

Egyenes irányban haladt a csónak. Pihent s mégis gyorsan siklott a ringó hullámokon. Az evezőkről ezüst csurgott a daga-dozó vízben.

Mintha súlyos kövek alól szabadultak volna, a tanítványok félénken tekintettek körül. Szőrös mellük tágan fújtatott, szemük ragyogott. Egyikük sem szólt. Szégyelték magukat, mint mikor a kivégzett Jochanánt siratták.

Ok riadoztak még imént a haláltól? Ok vívtak elkeseredett harcot az örvényekkel? Ok latolgatták, hogy valakit áldozatul kell dobni a tó lelkének? Ok rimánkodtak irgalomért, ok akartak elbúcsúzni szeretteiktől? Ok látták elveszetteknek a Mennyek Országát? Hoi. kicsinyhitűek, gyávák, romlott gyermekek!

Most erejük teljes birtokában ültek, a padokon, mezítelen láb-szárukat megfeszítették, barna karjuk keményen emelte, merítette, húzta az evezőt. Boldogan pillantottak körül, a csillapodó vizen, hálás tekintetet vetettek a sugárzó Holdra, fülük, mint édes zenét, mohón írta a locsogó-fecsegő hullámok zaját. Kinyílt a látóhatár, sejtelmesen méléztak az álmodó hegyek, a parton távoli házak aludtak, mint megannyi madárfészek. És kinyílt az Eg is, apró felhők szálltak rajta, mint egy iszonytató madár elhullatott pelyhei. Olykor-olykor szél suhant végig a tavon, megsimogatta a vizes melleket, az izzadt homlokokat, mint egy könnyű-lépésű anya, aki kék selyemsimlában suhan át a szobán s megcsokolja rossz álmotól kínzott fiacskáit.

Jehuda a Zelotához hajolt.

— Kicsoda ez az ember, hogy még az elemek is engedelmeskednek a szavának? — kérdezte halkán.

— Olyan, mint Élijáhu, — dűnnyögte a Zelota mintegy révületben. — De Élijáhu tüzet hívott le az Égből, a Mester azonban békét és nyugalmat. Nagyobb Élijáhunál is.

— Mester, feküdj le megint, pihenj, — tanácsolta Simon Jesuahnak.

Ő azonban elmosolyodott s megrázta vizes haját. Simláját levette, mezítelen karját, nyakát átengedte a szél kedvének. Belemelegedett a munkába. Nyugodtan, biztosan dolgozott, egy-egy pillantással elleste a gyakorlott halászok fogásait, örömmel utánozta, gyönyörködött a vén hajó könnyed siklásában.

JÓ EZ IGY

*Bár életem sötéten kavarog,
Mindig nagyot és szépet akarok.
Ha más jutalmat nem kapok: talán
Arany betű lesz koporsóm falán.*

*Öntök gyertyát és apró mécsket,
Legyen az éjjel egyre fényesebb.
Szegény anyám hiába ne sirass,
Körmömre ég a fölgyújtott viasz.*

*Nőnek felénk a csendes ünnepek.
Püünkösdi rózsát vigan ültetek.
Ki gondol rám, ha virágaimat
Szétmarja mind a püünkösdtáji fagy?*

*Szenteek csapatját gyüjtöm a hegyen,
Gyönyörúségem benne hudd legyen,
De a csapatból itt-ott valahol
Ördögfióka torcka is csahol.*

*Konditok öblös nagyharangokat.
Az én szavam már égi hangof ad.
És csúf enyéim lompos réteken
Táncolnak inkább sípra éhesen.*

*Uram, igéid érett fürtjeit
Szórnám akár a világ végeig
A Notre Dame hús tornyáról s tudod,
Nekem csupán. Szentgyörggymező jutott.*

*A földgolyó papiros tömbjeit
Teleírnám szép versekkel, pedig
Amit megírtam (költő, halkszavú)
Poros sötétben rágja már a szu.*

*Dicsőségek bús borára szomjasan
Legyőzném a világot egymagam
És míg a nap leszáll a víz felett,
Vén Don Quijotém ballagok veled.*

*Nem baj. A szív gyümölcse nem a tett.
Sok jószándékom boldog szárnyra vett
S ha gúnyt nyilaz rám millió kakuk,
Szent Péter mégis nekem tár kaput.*

Városi István

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelies Vid

Egymásután három cikket szentelt a *Lumen Vitae* belga katolikus folyóirat annak a kérdésnek, hogy mi módon fejleszthetjük az egyház szeretetét és a vele való együttérzést a gyermekekben és a serdülőkben.

Marie Fargue, aki már egy népszerű egyháztörténelmet is írt, elsősorban a kisgyermek oktatásának mikéntjével foglalkozik. Annak a gyermeknek — úgymond —, amelyik keresztény család körében nevelszik, már hat éves korában vannak némi fogalmai az egyházzal. Ezek a fogalmak persze tökéletlenek s emellett tisztán intuitív jellegűek, mert forrásuk kizárólag a templom, mint épület, ahová a gyermeket időnként magával viszi az édesanyja. Azt hamar megérti a gyermek, hogy ez az épület az Isten háza, ahol vasárnaponként és bizonyos ünnepeken imára gyűlnek össze az emberek, de a templomban, az imádkozó együttesben és a szentmisében hosszú ideig csak a három oldalát látja ugyanannak az oszthatatlan, bár zavaros valóságnak, amelyből csak lassanként bontakozik ki előtte az egyháznak az a lényeges vonása, hogy az a hívők egymásra találása és lelki közösége. Fargue szerint a család feladata, hogy meggyorsítsa és megkönnyítse a folyamatot, amelvén a templom konkrét fogalma kibővül az egyház elvont fogalmává. Mert ha a keresztény szülők elhanyagolják ezt a teendőjüket, akkor a gyermek csak nehezen helyrehozható, hiányos ismeretekkel foghat majd neki a katekizmus tanulásának. Nem lesz könnyű megértetni vele, hogy az egyház mást is jelent, mint templomot, pusztá építményt, amellyel megszűnik minden kapcsolatunk, míhelyt kilépünk a falai közül.

Fargue fejtegetéseiről inkább csak

teljesség okából emlékeztem meg, mert az általa oly részletesen tárgyalt templom-egyház probléma ezzel az élességgel nálunk sohasem merülhet fel. A mi nyelvünk ugyanis határozott különbséget tesz templom és egyház között, nem úgy, mint az indogermán nyelvek, ahol a „chiesa“, az „église“, a „Kirche“, a „church“, a „cerkv“ szavak templomot is, meg egyházat is jelentenek, legfeljebb az írásban emeli ki nagy kezdőbetű az utóbbi értelmüket. Mindenesetre érdekes, hogy ez a kevéssé szerencsés szóhasználat egymagában is milyen nehézséget okoz az ottani hitoktatásban.

Annál hasznosabb és tanulságosabb a mi számunkra is a második értekezés. Szerzője, Alfred Burgardsmeyer professzor szintén abból indul ki, hogy a gyermeknek, amikor iskolás korba kerül, nincsen még világos képze az egyházzal, csupán intuitív sejtései vannak. Lelki és értelmi világa olyan, mint a szüzi föld, melyben lappang valami csíra, ahhoz azonban, hogy ez a csíra ki is fejlődjék, körültekintő megmunkálásra van szükség. Figyelembe kell venni mindenekelőtt, hogy a gyermek igen fogékony a vallási szimbolizmus iránt. Akkor járunk el tehát helyesen, ha az esztendő nagy egyházi ünnepeivel kapcsolatban a liturgikus szimbolumokra szorítkozunk s azoknak a mély jelentését próbáljuk előtte lehetőleg kevés szóval megvilágítani. Általában csak hat, éves korában kezd a gyermek a valóság felé tájékozódni. Ekkor foghatunk hozzá, hogy nagyobb részletességgel megmagyarázzuk neki a már ismert szimbolumok értelmét, utalva arra a kapcsolatra, amely a különböző szimbolumokat összefűzi. Így például arra, hogy mi az összefüggés egyrészt a feszület, másrészt a gyertyák és az oltár között.

vagy a szentély örökmécsese és a tabernákulum között.

A boncolgató szellem, amely a gyermek hetedik évében jelentkezik először, a nyolcadik és kilencedik évben már észrevehetően kialakul. Ezzel már megnyílt a lehetőség arra, hogy az oktató megértse a gyermekkel: Krisztus és az egyház egyetlen és egységes személy, titokzatos azonosság. Ez az ideje annak is, hogy magasabb szintre emeljük a liturgikus képzést, részletesebben megismertessük a szentmisét, nagyobb összeszedettség keretében foglaljuk az áhitatgyakorlatokat.

Azt az életkort, amely a 11-ik évtől a 12-ig tart, a személyiség kibontakozása jellemzi. Ezt az időpontot kell az oktatónak kiválasztania arra, hogy feltárja a gyermek előtt az egyház közösségi szellemét, annál is inkább, mert amúgyis célszerű, ha mérsékeljük az ilyenkor föltétebb követelődző és lobbanékony „én” elhatalmasodását. A pubertás közeledtével, vagyis a 13-ik év felé, az oktatóra az a feladat hárul, hogy megvesse a gyermek lelkében az erős, bátor és valóban keresztény személyiséghez elengedhetetlen alapokat. A vallásitanítás középpontjába a hét szent-éget kell állítani, Istennek az egyházon keresztül nyújtott hét ajándékát, amelyek nem merő szimbólumok, hanem működő, tevékeny valóságok. Hangsúlyozni kell azt is, hogy a szentségek ugyanakkor szociális kötelékek is, amelyekben Krisztus misztikus testének léte jut kifejezésre.

A harmadik értekező, Vincent A y e l atya azokat a módokat vizsgálja, amelyekkel a serdülők lelkében őrizhetjük meg elevenen az egyház helyes szemléletét. Ifjú korban az ember ösztönösen igyekszik érvényesíteni a saját személyiségét. Ennek során hamar felváltja nála a társadalommal szemben való negatív ellenzékiséget, ami a 12-ik körüli évek jellegzetes magatartása, egy másik, immár pozitív törekvés:

az aktív bekapcsolódás a közösségbe. Már most kétségtelen — fejti ki hosszasan a szerző —, hogy nincs valódi közösség szabad és önelhatározó személyek nélkül. Annak megfelelően tehát, hogy az egyház maga is közösség, nevezetesen Isten gyermekeinek közössége, a hitoktatásnak is figyelemmel kell lennie az ilyen személyiségek minél nagyobb számban való kifejlődésére. Nem-hogy gátolni kellene, de egyenesen elő kell mozdítani ezt a folyamatot. Viszont meg kell győzni a fiatalokat arról, hogy szabad és önelhatározó, de felelősségének is tudatában levő keresztény személyiség csak abban a mértékben állhat elő, amilyen mértékben az egyház közösségi életéből is kiveszi részét az ember. Nem arról van szó természetesen, hogy külsőleg „megfegyvelmazzük” a fiatalokat, hanem hogy megmutassuk nekik az utat, amelyen érett és valódi keresztény öntudathoz jutnak.

Az ősemlertan, a „paleoanthropologia” művelői mindezekig sokat foglalkoztak azokkal a csontmaradványokkal, amelyek 1912-ben kerültek elő Anglia délkeleti részében, Piltown község közelében az Ouse folyó régi medrének kavicsrétegéből. A lelet egy koponyaboltozat kilenc töredékéből és egy állkapocs jobb felének darabjából állt, benne két zápfoggal. Hogy a koponya emberé volt, ahhoz semmi kétség sem férhetett, az állkapocs viszont szembeifőően a csimpánzra emlékeztetett. Minthogy azonban Anglia területén sohasem éltek csimpánzok, feltételezték, hogy az állkapocs is a koponyához tartozik. Így szerkesztették meg a Piltowni embert, akinek korát a mellette heverő ma-ton-zápfogból következtetve a harmadkor végére tették. Harmadkornak, mint ismeretes, az új-állati kor első, nagyobbik felét nevezik, amely egymillió évvel ezelőtt kezdődött és előtűnik 250.000 évvel fejeződött be.

Komoly nehézséget csak az okozott, hogy ezt az egyedét sehogyan sem tudták beilleszteni abba a fejlődési sorba, amelyben az ember alakulását a többi európai lelet alapján szemléltek. Ennek a Piltowni embernek a koponyája ugyanis a jóval későbbinek tekintett Neandervölgyinél magasabb rangú típust képvisel, míg az állkapocs egy ennél sokkal kezdőlegesebb, ősbibb típusra mutatott. Végül is kiemelték a fejlődési rendből ezt az alakot és önálló típusnak nyilvánították, amelynek külön nevet is adtak: Eoanthropus.

Érthető így, ha most világszerte felfigyeltek a British Museum igazgatóságának arra a bejelentésére, hogy a természettudományi gyűjtemény egyik legnagyobb büszkesége, a piltowni lelet, ebben az egybe szerkeztett formájában hami itvány, mert az állkapocs valóban csimpánzé. Ezt az állkapocst nyilván csak az ásatások idején, szándékos megtevéstésből dugta valaki oda a koponya mellé. Természetesen nem anélkül, hogy a majomcsontot már előzőleg és kellő módon „ásatagrá” ne preparálta volna. Hogy ki volt a tettes — hangzott a közleményben —, nem tudjuk s talán nem is tudjuk meg soha; bizonyos azonban: olyan hozzáértéssel és ügyességgel végezte a dolgot, hogy az akkori idők legkiválóbb szakemberei közé tartozhatott.

Amennyire a rendelkezésemre álló lapokból megállapíthatam, a 40 éve őrzött és tisztelt hami itvány leleplezése magában Angliában több derűtséget, mint felháborodást keltett. Különösen amikor a róuzumi hatóságok ki sé tulzott ünneptélyességgel és határozottsággal azt is hozzáfűzték, hogy ez volt a British Museum egyetlen tévedése s a gyűjtemények többi tárgyai pontosan azok, amiknek a felirások mondják. Tény mindenetre, hogy tudós körökben minden nagyobb izgalom nélkül törték napirendre a bejelentés fölött. Részben talán azért is, mert a sikeres fel-

ültetésre nem ez az első eset a régészet történetében, főleg azonban azért, mert az utolsó évtizedekben annyira megzaporodtak az ismereteink, hogy bizvást mellőzhetjük az amúgyis érthetetlen, külön „piltowni” típust. Ekként vélekedik Humphrey J. T. Johnson is, aki a leleplezés alkalmából terjedelmes be zámolót írt a Tablet számára, amelyben az ősember-kutatás mai állását világítja meg. Sok olyan felfedezésről és nyomokban sok olyan feltevésről értesülünk ebből, amelyek minden bizonnyal újak előttünk.

Harminchárom éve annak, hogy első kiadásban megjelent Marcellin Boule professzor alapvető műve: „Les Hommes Fossiles”, az ásatag emberek”. A szerző, aki Franciaország német megszállása alatt halt meg, maga készítette még egy második kiadást is, de utána úgy megszorodtak a kutatási eredmények, hogy a háború befejezése óta máris két további kiadás látott napvilágot. Az új anyagot mindannyiszor Henri Vallois professzor dolgozta bele a műbe s ő végezte el a régi anyagon is a szük egészéssé vált módosításokat. Vallois egyébként Boule közvetlen munkatársa volt. Ő kapta meg Boule tarsekét is és ő lett utóda az Institut de Paléontologie Humaine igazgatói tisztségében.

Az 1921-es évet, amelyben Boule könyve megjelent, Johnson valamelyt fordulópontnak mondja a katolikus gondolkodásban is. A tudományos érveket akkor már senkisémet vehette hallatlanba: vagy el kellett fogadni, vagy meg kellett cáfolni azokat. Az evolúció ellenzői elkeseredett harcba fogták, amelyben katolikus oldalól Vialleton, a montpelliéri egyetem tanára lett a vezérük. Vialleton tagadta, hogy az ember a „primátok”, tehát a főmölösök sorába tartoznék, s amellett foglalt állást, hogy az ember egy sajátos szerveződés, amely élesen elválasztható az állatoktól. A vita so-

rán, amelyet főleg A n t h o n y professzorral folytatott, később Vialleton is elismerte, hogy sok vonatkozásban igazolást nyert a fejlődési elmélet. A hangulat azonban nem olyan volt, hogy akárcsak ezt is hajlandók lettek volna mindkét oldalon tudomásul venni. Annál okosabban cselekszünk tehát — figyelmeztet Johnson —, ha a mai viszonylag nyugodt légkörben elfogultságok nélkül mérjük fel a helyzetet.

1921-ben az volt a meglehetősen általános felfogás, hogy az ő alakok emberré való átfejlődésében a jávai „majom-ember”, a *Pithecanthropus erectus* képviseli a „hiányzó láncszemet”. Ennek akkor egyetlen példányát ismerték. Maga Boule nem osztotta a mondott nézetet. Mint könyve első kiadásában kifejtette, a paleontológiai kutatás még semmiféle tárgyi bizonyítékot sem szolgáltatott az emberi és a majom-alak folyamatos kapcsolódására. Vallois viszont most úgy nyilatkozik, hogy mesterének ezt az álláspontját nem tarthatjuk tovább, mert arra már kétségtelen adataink vannak, hogy minél hátrább megyünk vissza a geológiai időben, annál inkább elmosódnak az alkatú különbségek a két csoport között.

Azt hiszem, nemcsak engem lepett meg, de az olvasó számára is meglepetés, hogy azoknak az újabb leleteknek zöme, amelyekre Vallois hivatkozik, az afrikai szárazföld déli feléről került elő. 1925-ben történt, hogy Dart johannesburgi professzor bejelentette egy nagy ásatag primás felfedezését. Azt állította erről a primáról, amelynek az *Australopithecus africanus* nevet adta, hogy még a jávainál is alkalmasabb arra, hogy betöltse az átmeneti típus szerepét a nagy majmok és az ember között. Taungsnál, Kimberley fölött 80 kilométerrel, egy mésztufa-rétegtől ásták ki, amelynek geológiai korát az alsó pleisztocénre tehetjük. A pleisztocén, másként jégkor, a már említett harmadkorra következő ne-

gyedkor, amelynek alsó fele 250 000 évvel kezdődött és 60 000 évvel végződött előttünk. A lelet egy hiányos koponya, jól megőrzött arccsontokkal, amelyek hat év körüli egyedre valának. Dart állítását fenntartással fogadták, hogy a koponya szoros hasonlóságot mutatott egy ugyanolyan korú cimpánz vagy gorilla koponyájával. Tény viszont, hogy az arcnak és az orr felső részének ellapulása, az állkapcsok előrenyúltsága, az áll hiánya, a szemgödörök nagysága mind emberi jellegiek. Keith felhívta a figyelmet az agyter nagy befogadóképességére is, amit kerek 500 köbcentiméterre becsült; felnőttél ez 600-ra bővíthetett. A később talált fogaknak is némileg emberi jellegük van. A kérdés függően maradt. Az antropológusok többsége arra a felfogásra hajlott, hogy az Afrikában ma is meglévő emberszabájú majmokkal rokon alakú bukantak, amelyen bizonyos „emberszerű” módosulások is történtek.

Ez volt a helyzet 1936-ig, amikor Broom a Transvaal Museum tudósa hírül adta, hogy Johannesburg közelében, Sterkfontein mellett, olyan koponyadarabot talált, amely szorosan egyezik a most tárgyalt taungsi koponyával. Leletét előbb *Australopithecus transvaalensis*-nek, később *Plesianthropus*-nak nevezte el. Ezúttal egy felnőtt egyed koponyájáról volt szó. Hamarosan más felfedezések következtek. Előbb ugyancsak Sterkfontein mellett, később a szomszédos Kromradii köbányájában. Utóbbi maradványok az előbbiektől kissé eltérő típust tükröztek. Broom ennek a kromradii típusnak a *Paranthropus robustus* nevet adta. A háború elmúltával, 1947-ben folytaták a kutatásokat s egy harmadik lelőhely, a swartkransi, egy újabb típussal, a *Paranthropus crassidens*-szel szolgált. Végül Dart felfedezett Makapansgatnál egy további típust, az *Australopithecus prometheus*-t, amelyről feltételezte, hogy ismerte már a tűz használatát.

Az elnevezések szaporodása nem talált osztatlan tetszésre s Valloisnak is az a meggyőződése, hogy az elhatárolások olyan alaki jegyek alapján történtek, amelyek csaknem mind másodlagos jelentőségűek, s hogy amiket külön típusoknak tüntettek fel, valószínűleg nem egyebek, mint egyéni variációk. Az anyag ugyanis, amit máris összegyűjtöttek, elég bőséges szerinte annak igazolására, hogy mindezeket az alakokat egyetlen rendszertani csoportra kellene összefoglalni, amely legalkalmasabban az Australopithecidae nevet kaphatná.

Ez az álláspontja — írja Vallois — nem támaszkodik olyan gyenge érvekre, mint amilyenekkel bőven találkozunk a fizikai embertanban. A Plesianthropus tanulmányozása céljából például, amely a legjobban van képviselve az alakok között, öt igen jó állapotban lévő koponya áll rendelkezésünkre, mellette még nyolc aránylag jó állapotban levő további koponya s több mint 200 fog. Ehhez járulnak még borda-, gerinc-, medence- és végtag-töredékek. A fejnek szemmel láthatóan majom-jellege van és az arc arányai is nagyok a koponyához mérten. A koponyaboltozat alacsony, de az agybefogadóképesség a kifejlett példányok után itélve 450—600 köbcentiméter között váltakozik, ami magas szám az ilyen nagyságú majmoknál. Az állkapocs vastag és erős. Hiányzik az áll. A fej egyéb jellegzetességeiben az emberi és a majom-vonások keverődnek, a fogazaton azonban uralkodó az emberi vonás. A fej és a gerincoszlop viszonyából arra kell következtetni, hogy az alak már eljutott az egyenes testtartáshoz. A hátsó végtagokból való csontok is megerősítik azt a nézetet, hogy az Australopithecidák két lábon jártak. Magaságuk megfelel a csimaoánzénak, de végtagjaik arányai inkább emberiek, mint majomszerűek.

Ezeknek az ásatag primásoknak rendszertani helyére vonatkozóan há-

rom feltevéshez folyamodtak eddig. Az első az, hogy az Australopithecidák hamisítatlan emberszabású majmok, közeli rokonai a gorillának és a csimpánznak, de bizonyos emberszerű vonásokkal. Ezt a nézetet vallották leginkább abban az időben, amikor a taungsi volt az egyetlen lelet. A második feltevés úgy szól, hogy az Australopithecidák már igazi „hominidák”, ember szerű alakok: hasonlatosságuk hozzánk annyira szoros, hogy mással nem is magyarázható, mint egyes kapcsolódással. Ezt a nézetet több kiváló paleontológus és anatómus hirdeti, akik hozzáfűzik: ha esetleg nem közvetlen őseink ezek a lények, akkor is hozzátartoznak a kezdetleges emberi törzshöz s legfeljebb annak ma már kipusztult egyik oldalágát képviselik. A harmadik feltevés szerint, amelyet nagyon sok paleontológus oszt, emberszabású majmok csoportjával állunk szemben, amely útban volt az emberség felé, de a küszöböt már nem lépte át, mert eltűnt, mielőtt igazi emberré válhatott volna.

Vallois a saját felfogását ekként összegezi: Senki sem tagadhatja, hogy az emberrel meghatározó módon egybeforrott jellegzetesség, az agy hatalmas fejlettsége, hiányzik ezeknél az Australopithecidáknál. Ha tehát homonidáknak is látszanak fogazatuk és egyenes testtartásuk nyomán, az agyuk terjedelme arra kárhoztatta őket, hogy majmok maradjanak. Semmiképpen sem nyert bizonyítás: Darnak az a nézete, hogy a makropansgati egyed, az Australopithecus ismerte volna a tűz használatát. Mindezek mellett a maradványok értelmezését még bizonytalanabb teszi az a körülmény, hogy nem ismerjük geológiai korukat. Ennek megbecsülésénél figyelembe kell venni azt is, hogy a harmadkori emlősök jóval később pusztultak ki Délafrikában, mint Európában. Az sincs tehát kizárva, hogy az utolsó élő Australopithecidák már kortársai voltak az embernek.

1949-ben Broom és Robinson professzorok jelentették, hogy egy csaknem ép emberi állkapcsot fedeztek fel öt őrlőfoggal és egy máodik állkapocs töredékét két őrlőfoggal, ugyanazon a swartkransi területen, de valamivel fiatalabb rétegben, mint ahonnan az Australopithecida maradványai kerültek elő. Az állkapocs emlékeztet a Heidelbergire, de ki ebből méretű, Bár az áll hiányzik, a fogak világosan emberiek. Erre támaszkodva a felfedezők azt hiszik, hogy egy új alakra bukkantak, amely közbülső a Heidelbergi ember és az Australopithecus között. Nevet is adtak neki: Telanthropus capensis, vagyis „Fokföldi teljes ember”. Bizonyára későbbi ez, mint az ugyanott kiásott Paranthropus — írja Vallois —, talán az alsó pleisztocénből származik, de pontosan nem állapíthatjuk meg.

Későbbé távoli időre térve át, amikor már vitathatatlanul fellépett a valódi ember, a felfedezések egész sora mutatja — a marokkói Rabat-tól és az algériai Mechta-el-Arbitól az afrikai déli partig —, hogy mind a két Európában ismert embertípus, a Heidelberg-neandervölgyi és a Homo sapiens ott élt Afrikában. Az utolsó negyven év leletei szerint a kőkorszak közepe táján legalább három különválasztható embertípus lakta Délafrikát: először egy primitív Neandervölgyi, amely szoros rokona az európai Mousteriannak, másodszor és harmadszor pedig olyan típusok, amelyek kétségtelenül a Homo sapiens csoportjába tartoztak; ezek egyikét a boskopi, másikat a florishadi ásatag emberek képviselik. Tőlük származnak a busmanok, illetve a hottentoták, Vallois igen érdekes és mindeddig meg nem magyarázott tényként említi meg, hogy az eddig kiásott és igen nagyszámú korai alakok között, amelyek hajdanában Afrikában éltek, egyetlen egy sem akadt, amelyről azt állíthatnók, hogy a mai néger őse lett volna.

A gazdag leletek nyomán, ame-

lyekkel Afrika szolgált, némelyek már arra gondoltak, hogy nem Ázsiát, hanem Afrikát kell az emberiség bölcsőjének tekinteni. Ez azonban túlzás — jelenti ki Vallois —, mert nincs semmiféle döntő bizonyíték arra, hogy akár az Australopithecidák is őslakók lettek volna, sőt éppen az látszik valószínűnek, hogy sokkal északibb övből vultak le későbbi telepeikre.

Az ember „eredete” — jegyzi meg tanulmánya második felében Johnson — egyébként is kétes értelmű kifejezés. Hallatára a legtöbben arra gondolnak, hogy megjelent a földön egy élőlény, akif vagy amelyet nyomban közibünk valónak ismernénk el, valakinek, akivel akár mindjárt társaloghatnánk. Ezzel szemben az anatómus azt érti rajta, hogy előlép egy élőlény, amelynek anatómiai vonásai a maguk összességében inkább az emberre, mint a hozzá leghasonlóbb állatokra, tehát az emberszabású majmokra emlékeztetnek. A paleontológus viszont még messzebb mehet: számára az ember eredete azzal a távoli korral esik egybe, amikor az elkülönülést először észlelhetjük a primás-alakoknál az emberré fejlődés irányában. Hogy mikor történhetett az emberi és emberszerű alakok világos elkülönülése, vagy másként kifejezve, mikor álltak elő az úgynevezett „elő-emberi” formák, a paleontológusok kísérletképen, „munkafeltevés” gyanánt általában a miocénre, a harmadkor harmadik szakaszára utalnak. Vallois azonban úgy véli, hogy miután Ázsia, Afrika és a tenger alá került Indo-Afrika egyképen számításba jöhet mint az emberiség bölcsője, helyesebb a kérdésben felfüggeszteni az ítéletünket. Annál inkább, mert amíg az afrikai Australopithecidák lényegileg a ma-jom-világhoz tartoznak, az utolsó harminc év ázsiai leletei, különösen a Sinanthropus felfedezése és testvéreinek, a Pithecanthropusnak bővebb megismerése olyan lényekre vonat-

koznak, amelyek, ha fizikailag sokban különböznek is a Homo sapiens típusától, már kétségtelenül a hominidák, az emberszerű alakok sorába tartoznak.

Amikor Boule könyvének első kiadása megjelent, egyedül a jávai Pithecanthropus koponyáját ismerték. Bár a koponya nem teljes, agytartalmát 900 köbcentiméterben számították ki. Minthogy a normális ember agytömege, még a legelmaradottabb fajknál is, ritkán esik 1100 köbcentiméter alá, viszont a legfejlettebb majomé is ritkán haladja meg a 600 köbcentimétert, sokáig folyt a vita, hogy egy nagyon alacsony ember-típussal állunk-e szemben, vagy egy nagy és azóta kihalt gibbon-majommal, avagy pedig valóban megtaláltuk a „hiányzó láncszemet”. Azóta az 1936—39-es években még három másik egyed maradványai kerültek elő Sangiran mellett, 60 kilométerre Triniltől, ahol az eredeti felfedezés történt. A maradványok mind töredékesek, de van köztük egy koponya, amely teljesebb az eredeténél. Őt combcsont, amelyről feltételezik, hogy a Pithecanthropus-hoz tartozott, arra vall, hogy az alak kiegyenesedve, két lábon járt. Ha csak a koponyák és a fogak lennének meg — írja Vallois —, azt kellene hinnünk, hogy az emberszabású majmokkal szorosan rokon alakokról van szó; ha viszont csak a combcsontokat vizsgálónk, arra a meggyőződésre jutnánk, hogy ember volt ez a lény. Maga a hasonlóság nem szükségszerűen jelent közös származást — folytatja Vallois —, ha tehát a Pithecanthropus ismert jegyeinek összessége átmeneti alakra is mutat a majom és az ember között, ebből még nem következik, hogy megtaláltuk a fejlődési láncszemet is kettőjük között. Ez olyan kérdés, amelyben csak akkor mehetnénk túl a pusztá feltevéseken, ha az egész csontváz birtokunkban lenne. Abban a bizonytalanságban, amely 60 éve terjeng a Pithecanthro-

pus körül, a természettudósok véleménye meg is osztott abban a tekintetben, vajjon az ember nagyszüleit vagy szüleit, avagy csupán nagybátyját vagy éppen első unokatestvérét kell-e látnunk benne. Az antropológusok többsége ma az emberszerű alakok egyik kihalt oldalágának tartja. A Pithecanthropus-problémát azonban egyre bonyolultabbá teszi az a modjokertői lelet, amely gyermeki alaknak látszik, közelében viszont olyan fogak hevernek, amelyek óriás-típusok létezésére mutatnak. Semmiképpen sem bizonyos továbbá, hogy Jáva volt a Pithecanthroponidák eredeti hazája. Lehetséges, hogy egy sokkal magasabbra fejlett faj zoriotta le őket Azsia délkeleti sarkából. Ez a faj kivészhetett vagy vulkanikus katasztrófában pusztult el. Mindenképpen bizonyosra vehetjük azonban, hogy a Pithecanthropidák már emberek voltak, mert nagyon is szoros rokonság áll fenn köztük és a Pekingi ember között, akiről még semmit sem tudhatott Boule, amikor könyvének első kiadását írta. Ez a rokonság annyira szoros, hogy sokan egyetlen fajnak tekintik őket.

Amikor a Pekingi ember első jól megőrzött koponyáját kiástá W. C. Pei 1929-ben Pekingtől délnyugatra, Csaukau-tien mellett, a felfedezésnek menten nagy híre támadt a világsajtóban, jóllehet az evolúció elméletét már annyira általánosan ismerték, hogy a lelet távolról sem keltett olyan vitázó izgalmat, mint amilyenek negyven vagy ötven évvel előtte lettünk volna tanúi. Tíz évvel később, 1939-ben ennek a Pekingi embernek, a Sinanthropusnak tanulmányozására alkalmas csontanyag — Weidenreich szerint — már nem kevesebb, mint 38 egyed maradványait tartalmazta, köztük 15 gyermeket vagy serdülőket. A koponyák mind sérült állapotban vannak és ép állkapcsok sincsenek. Teilhard de Chardin atya az aló pleisztocénbe tette annak a növényzetnek kö-

rát, amely a maradványokat kíséri, később azonban olyan vélemény ke-
rekedett felül, hogy közelebbi időbe,
a középső pleisztocénbe kell helyez-
ni. A koponyák hiányos volta miatt
csak hozzávetőleg becsülhető meg a
nagyságuk. A számítások szerint az
agytömeg aló határa 915 köbcenti-
méter, a felső határa pedig 1225 köb-
centiméter a legfejlettebb himnemű
felelőnél. Ezek a számok a legna-
gyobb érdekűek, mert arra mutat-
nak, hogy egy távoli időben élt Ke-
letáziában egy típus, amely kitöl-
tötte a szakadékot a keleti Pithecan-
thropus és a nyugati Neandervölgyi
ember között.

A Pekingi ember állkapcsának uj-
jászerkesztéséből, amit a töredékek
segítségével végeztek el, kiűnt, hogy
hiányzott az áll, Vallois helye lően
idézi Weidenreich megállapítását,
hogy az állkapocs „majomjelleg
és az emberi jellegek igazi keveré-
két” képviseli. A Sinanthropus fogai
nemi kétféleséget mutatnak: a hímek
fogai erősebbek, mint a nőstények
fogai. Általánosságban szólva, a Si-
nanthropus valamennyi foga na-
gyobb és erősebb, mint a modern
emberé, akár az ujkorié, akár az ása-
tagé. A zománc vastagabb, a gyö-
kerek hosszabbak Vallois abban fog-
talja össze nézetét, hogy a Pekingi
ember fogai egy olyan nagy primás-
ra mutatnak, amely közelebb áll a
mai emberhez, mint az eddig is-
mert összes emberszába ú majmok,
akár élők, akár kihaltak, maga az
állkapocs azonban kevésbé emberi,
mint a Heidelbergi emberé, holott
ő ezt idősebbnek hiszi a Pekinginél.
Ami a combcsont-töredékeket illeti,
szerinte kérdéses, hogy valóban a
Sinanthropus maradványai-e.

Kizárólag anatómiai szempontból
vizsgálva a Pekingi embert, Boule azt
hitte, hogy ezek az ásatag homoni-
dák tájékoztatnak minket arról a fo-
lyamatról, amelyben megtörtént az
átmenet az emberszába ú majmok
állapotából a primitív emberibe. Ezt
a nézetét azonban — jegyzi meg

Johnson — erősen vitatják. A Sinan-
thropus csaukautieni lelőhelyén kü-
lönböző rétegekben talált tűzhelyek
nyomán, amelyeknek hamujában és
salakjában kő- és csontkészítmények
feküdtek, Pei, Charidin és
Breuil abbé arra a meggyőződés-
re jutottak, hogy a Pekingi ember
már igazi „homo faber”, szerszám-
készítő ember volt. Vallois kérdése-
nek mondja ezt az állítást. Boule ki-
fejezte azt a véleményét is, hogy a
Pekingi ember nem volt kannibál,
sőt feltételezhető, hogy őt magát fal-
ta fel egy valamivel magasabban fej-
lett primás, valószínűleg maga az
ember. Vallois már nem fogadja el
ezt, minthogy semmi nyoma annak,
hogy a mai ember élt volna abban
a messzi időben a Távolkeleten. Szé-
rinte az látszik a legvalószínűbbnek,
hogy a Pithecanthropus és Sinanthro-
pus kezdetleges emberi típusok vol-
tak, amelyek valahonnan nyugatabb-
ról költöztek későbbi telepeikre, itt
azonban leszármazottak hátrahagyá-
sa nélkül kivesztek. Azt a véle-
ményt, amelyet egykor Keith is me-
lengetett, hogy a Pithecanthropust
kell az ausztráliai bennszülöttek, a
Sinanthropust a kínaiak őseinek te-
kinteni, fenntartással kell fogadnunk.

Nemcsak Keleten, de Nyugaton is
megvoltak a kezdetleges típusok.
Sokáig a híres Heidelbergi állkapcsot
tartották a legrégebb maradványnak,
amelyet Európában találtak: az al-
só pleisztocén első szakából. Bár
a fogak szembevetődően emberiek, az
alak általános képe olyan típusra mu-
tat, amely nem térhetett el észreve-
hetően a Sinanthropustól, jóllehet az
agy térfogata valamivel nagyobb. A
Heidelberginél későbbi időben élt a
Neandervölgyi ember, minthogy ez
csak a jégkor legvégén halt ki. En-
nek ellenére azonban azokra az ősi
típusokra emlékeztet, mind a keleti-
iekre, mind a nyugatiakra, amelye-
ket vonásaik oly markánsan válasz-
tanak el a modern embertől, hogy
inkább az emberszába ú majmokkal
való rokonságot sugallják. A korai

ember fajtörténete tehát sokkal szövevényesebb Nyugaton, mint Keleten.

A modern ember három nagy fajtája, a kaukázusi, a néger és a mongol, a maga tipikus jegyeinek egy részét kétségkívül még a felső pleisztocénben szerezte meg, abban a korban, amelynek a XIX. század francia régészei a „rénszarvas-kor” nevet adták. Feltételezték, hogy a modern ember, a *Homo sapiens* abban az időben telepedett meg először Európában. Egyesek azt állították róla, hogy kiszorította a Neandervölgyi típust, mások azt, hogy ettől származott. Amikor Boule könyvének első kiadása megjelent, ez az elmélet már kevésbé látszott szilárdnak. Most pedig, hogy a legújabb kiadás megjelent, Európa antropológiai története még nagyobb bonyolultságot mutat. Mert ha feltették akkoriban, hogy a Heidelbergi ember a legrégebb ismert lakója föld-részeinknek, ma már tudjuk, hogy nem ez az egyetlen típus, amely az alsó pleisztocénben élt. Azokat az emberi maradványokat ugyanis, amelyeket Taubach, Ehringsdorf, Steinhelm határában és Rómában a *Via Nomentana* alól ástak ki, Vallois szerint olyan típusba kell sorozni, amely időrendben megelőzte a Neandervölgyit. Ugyanakkor egy csomó koponyát, köztük a piltdownit — természetesen az állkapocs nélkül —, a *swanscombei* s a legújában talált fontéchevadeit egy „*Pre-sapiens*” típus maradványainak

mondja, amely típus elődje volt a modern embernek. Vallois így oda-következtet, hogy kis számuk ellenére az alsó pleisztocénből való emberi maradványok világossá teszik, hogy annak legalább második felében két, alaktanilag nagyon különböző emberi típus élt együtt: az egyik a középső pleisztocén Neandervölgyi emberének, a másik a felő pleisztocén *Homo sapiens*ének őse volt. Az előbbi szerinte az emberi törzsének egy oldalága, amely, miután előrehaladott specializálódást ért el, kipusztult. Ha azonban ez volt az eset — állapítja meg Johnson —, akkor mit mondhatunk a közös őről? A Neandervölgyi ember már „*homo faber*” volt; ugyanígy az Aurignaci ember is, aki utána következett. Mindkettőnek már bizonyos temetési szertartásai voltak, mindketten teljes emberi elmével bírtak. Johnson szerint méltán kétekedhetünk abban, hogy származásilag annyira eltértek-e egymástól, mint egyes anatómusok hiszik.

Az emberre vonatkozó paleontológiai kutatások, mint tudjuk, a katolikus gondolkodást sem hagyták érintetlenül. Semmi akadálya annak, hogy katolikus részről is szabadon tudományos meggyőződésünk szerint foglaljunk állást a fejlődési elmélet kérdésében. Vallhatjuk azt is, hogy Isten közvetlen teremtő aktusa csupán az emberi lélekre vonatkozott, míg az első emberpár testi szervezete egy általános evolúció során fokozatosan alakult ki.

A KIS ÚT

... Pedig igazán jó ember: becsületes, lelkiismeretes, hálás, mindenkin segít, stb. Annál inkább fáj nekem, hogy nem akar velem jönni a templomba, — nem beszélgethetek vele a szép prédikációról, amiket hallgattam, vagy a szertartásokról, amelyeken résztvettem. Még velem együtt imádkozni sem akar. Hiába hívom, hiába könyörgök neki, hiába pörölkök vele, hiába erőszakoskodom, úgy látom hogy ezektől még csak jobban megmakacsolja magát. Hiányzik neki a vallásos nevelés mint alap. Nem akarja elhinni, hogy így ő el fog kárhozni, én meg egész életemben lelki társ nélkül vagyok...“

Mindezekre hármat válaszolunk.

Legyen első a legutolsó mondat: „lelki társ nélkül vagyok“. De sokan látják be ezt a nagy hiányt... a házasságkötés után! Előtte olyan nagyon könnyedén intézik el; „majd megtérítem“, hangzik csicseregve, mert hiszen a fontos dolgokkal már tisztában van mind a két fél: mennyi a fizetés mind a két részről, kell-e ebből még másvalakit is eltartani, van-e adósság, kell-e vagy szabad-e az asszonynak ezután is keresni házon kívül, mi a férfi véleménye a nők cigarettázásáról, a ruzsról, a férfiakkal való tegeződésről stb. Nő igen, hát azt, hogy a férfi nem vallásos... nohát ezt csak bízzák rám... hát majd eligazítom én azt!... Ilyenkor már egy kicsit késő azon búsulni, hogy férjében nem talál valaki lelki társat!

A második. Nagyon igaza van azzal a sok „hiába“-szóval amelyeket az utolsóelőtti részben csoportosított. Hogy egy asszony megnyerje férjét az Úr Istennek, annak nem a vitatkozás, a meggyőzés az útja, és nem a szó az eszköze. Ha a nő egyéniségét át- meg átjárta a vallásosság, de mint valami finomító, meglágyító, jóságossá tevő tényező — mint ahogyan az illat, meg az édesség, meg

az éltető és üdítő nedv átjárta az érett gyümölcsöt, — akkor minden térítési szándék nélkül, egyszerűen pusztá lényével téríteni fog. Mint ahogyan a szobába lépve azonnal megérezzük az érett alma, vagy a frissen főtt kávé illatát és ugyanakkor azonnal arra gondolunk, hogy jó lenne almát enni, illetve kávévet inni. Az igazán, (de igazán!) vallásos nő egészen magától értetődően olyan atmoszférát terem magá körül, amelyben Isten felé repes az, akit ez az atmoszféra körülölel.

Harmadik. „Igy ő el fog kárhozni“. Ugy-e ez csak szerencsétlenül megfogalmazott szent aggódás, és nem ítélet akar lenni! Hiszen mi emberek nem is tudjuk, mi játszódik le a másik ember lelkében, és azt sem tudjuk, nem adja-e meg neki az Isten a megtérés kegyelmét. Különben is a férfiak vallásossága másként nyilvánul meg, mint a nőké. Valami lelki szemérmetségbe, zárkózottságba burkolóznak; nem szeretnek, — talán nem is igen tudnak — elcsevegni lelki élményeikről, nem szeretnek közösen lelkesedni, próbálmákat boncolgatni. Nem szeretik, ha látják őket a gyóntatószékek körül álldogálni, közös szentáldozásokra felvonulni stb. Hát még ha attól is kell tartaniuk, hogy a feleségük mint va-

iami „jó viselkedő“ hamasziút megdicséri őket! A legtöbb férfinál a vallásos lelkiület a morális cselekvésben és az embertársán való segítségben fejeződik ki legtermészetesebben. És nem mondja az Úr Jézus: „Nem aki mondja Atyám, Atyám, hanem aki Atyám akarátát cselekszi“ és „amit egynek tesztek, nekem tesztek“? Persze, hogy a valóságos éléhez hozzátartozik az is, hogy a lélek a kegyelem állapotában legyen, és ön nem mentheti fel magát a felelőség alól, hogy a cél elérésére minden lehetőt megtegyen. Am éppen ez az, amit nem intézhet el még a legbuzgóbb nyelvű

sem magában. A szónak csak akkor van megváltó ereje, ha szeretetet, alázatosságot és okosságát itatja át. De még az ilyen szónál is inkább kell ima, meg önként vállalt vezeklés és engesztelés. Minden ember kérhet kegyelmet az Istentől, minden embertestvér számára, de a házastársak egyenesen kegyelmi közösségben élnek egymással: ami érdemszerző cselekedetet végez Ön, az férjének is javára szolgál. Az Úr Isten bizonyára ezért rendelte e mellé a különben jó, de nem éppen imádkozós lelki ember mellé, hogy helyette és érte imádkozzék. A többit aztán bízva az Úr Istenre.

NAPLÓ

ÖTVEN ÉVES A „MOTU PROPRIO“. Amikor a pápai trónra tépett, Boldog X. Pius kijelentette: legfőbb célja, hogy újra Krisztust állítsa mindennek a középpontjába a világon. Ennek pedig egyetlen módja volt fönttartani és kifejleszteni a lelkekben az igazi keresztény szellemet, vagyis Krisztus életét. Ebben az értelemben lett X. Pius „az Eucharistia pápája“, aki ledöntötte Krisztus és hívei közt azokat a korlátokat, melyeket — Lercaro bolognai bíboros-érsek szavai szerint a — janzenizmus emelt, s „annál kártékonyabban, minthogy sosem vált ki határozott vonalakkal az egyházból s mindig benne élt a katolikus környezetben, mint valami belészivárgott mérég“.

Az Oltáriszentség ünneplése azonban a liturgia keretében történik, a liturgikus év ritmusában; így a janzenizmus, amikor a hívőt eltávolította az Eucharistiától, egyben az ünneplésben való tevékeny részvételtől is távoltartotta. „Az Oltáriszentség papájának“ tehát szükségszerűen a liturgikus naptárt is meg kellett reformálnia, újra érvényre kellett juttatnia, s ezzel kapcsolatban a szent zenét, egyházi éneket, „az ünnepélyes liturgia szerves tartozékát“ is gondjaiba kellett vennie. S mert az áldozatot először föl kell ajánlanunk Istennek és csak ezután következik az áldozás, az áldozatban való részesedés: a dolgok természetes rendje szerint először az áldozat följánlásában való részvételt kellett szabályoznia, s csak miután ez megtörtént, lehetett a hívőket a Szent Asztalhoz járulásra buzdítani. Valóban így történt: alig

néhány héttel trónralépése után, 1903 november 22-én az új pápa kiadta *Motu Proprio*-ját; a dekretumok csak később jelentek meg. Mintha igen megfontolandó lelkipásztori útmutatás rejtőznék ebben a tényben.

Ezek az okmányok, meg 1911-ben a breviárium és a liturgikus naptár reformjára vonatkozó dekretum X. Pius elképzelésében megadták az alapot ahhoz, hogy a keresztény nép visszatérjen szellemének valódi forrásához, a szent misztériumokban való aktív részvételhez és az istendicsérethez. „*Primi gressus*, első lépések: ez a kifejezés, melyet a breviárium reformjával kapcsolatban használ, igen találóan jellemzi X. Pius művét a hívek aktív részvételének történetében — mondja Lercaro bíboros — amennyiben első lépéseken nem a gyerek tétova mozdulatait értjük, hanem inkább egy nekilendülő óriásait.“

Ötven esztendő múltán, ma már világosan látjuk a *Motu Proprio* történelmi jelentőségét és hatalmas hatását. Ez utóbbi mint ha két irányban érvényesült volna. Először is szakításra készítette egy meglehetősen újkeletű és nagyon is szegényes hagyományjal; másodsor pedig helyreállította a kapcsolatot a nagyértékű és az egészséges fejlődés csiréit rejtő távolabbi múlttal.

A hagyományos liturgia fokozatos elhanyagolásával ugyanis együtt járt az egyházi zene és ének elfajulása, profán elemekkel való telítődése; a szent cselekmény lényegével, tartalmával, hangulatával jóformán semmi közössége sem volt immár. A szertartások, főként Rómában és Itáliában, de másutt is szerte a világon, valóságos koncertokká züllöttek, ahol szolisták csillogtatták tudásukat, nem annyira ájtatos hívők, hanem inkább a szent misztériumok iránt közönyös műértők előtt. A templomi zene, eredeti rendeltetése helyett, hogy tudniillik az éneket s egyáltalán a szent szertartásokat szolgálja, öncélúvá lett. Ami a stílust illeti: a szentseg és a jóság helyett, amiből közvetlenül következik az igazság és az egyetemesség, hovatovább operaszerűség, kouvencionizmus és sajnálatos frivolság jellemezte.

A *Motu Proprio* azonnali és minden megalkuvástól mentes reformot követelt, ami napjainkra általában meg is történt. S ha itt-ott akadnak még hiányosságok vagy hibák, azok többnyire csak a szerencsésen fölszámolt mult törmelékei, melyeket az idő és az egészséges ízlés mihamar el fog takarítani. És minthogy valaminek a lerontása csak akkor célszerű, ha van mit a helyébe állítanunk: X. Pius pápa az elkorcsosult templomi zene és ének eltiltásával egyidőben mint követendő mintaképre, a gregoriánra hívta föl a figyelmet, s ezzel visszaadta a nyugati egyháznak egyik legértékesebb művészi kincsét. Mert kétségtelen, hogy a gregorián ének a leggazdagabb és legmélyebben megragadó meditáció a szent szövegek fölött, melyeket a liturgia élénk ad. Tökéletes formája a szent zenének, hibátlan minta, s minden modern egyházi komponista vezérszavának kell lennie. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a zeneszerző szövegeket másolja és majmolja a gregorián dallamokat — ami elítélendő archeologizmus, indokolatlan régieskedés volna — hanem azt, hogy mint a gregorián tette, a művésznek bele kell mélyednie a misztériumba, hogy alkotása is részesedjék a misztérium erejében.

A mult értékeinek föltámasztása és lendületes elindulás a jövőbe: ez a kettős irányulás jellemzi a liturgikus ének és zene újjászületésének történetét, az egyetemes liturgikus megújulásnak ezt az első korszakát, melyet 1903 novemberében indított meg X. Pius pápa *Motu Proprio*ja. (— —.)

A „SZEPLŐTELEN“ A SZENTHEGY LEGENDAIBAN. Az egész világnak „Mária-évet“ hirdetett a Szentatya. Csonka lenne az ünneplés, ha a Keresztény Kelet nem rakná le a Szeplőtelen lábai elé a maga sajátos hódolatának virágait. Az a Kelet, amely liturgiájában csodálatos dogmatikai mélységgel és költészettel fonja össze az Eucharisztia és a Mária kultusz évezredes élő valóságát. Kelet liturgiája ugyanis sohasem választotta el az Úr Jézus imádatától a Boldogságos Szűz, a „Gyökér“ tiszteletét, Akiből, Szeplőtelen módon Isten sarjadt, s Akinek, „Mint harmat a gyapjúra, úgy szállott szíve alá az Ige“. Kelet már másfélezer évvel ezelőtt is ünnepelte a szeplőtelen fogantatást s számtalan jelképes és kifejező díszítő jelzővel halmozta el a Boldogságos Születés olyan időben, amikor az eretnekség az ő istenanyaságát is támadta. Kelet történelmi hitvallása dogmatikai és költészeti szempontból is kimeríthetetlen tanúságtétel és forrás a *Mariologia* kutatóinak. A Boldogságos Szűz köré fonódó keleti legendákból is csodálatos bájjal árad feléje a hódolat és bizalom. Mikoszász herceg a keleti liturgiákról a freiburgi egyetemen tartott előadásában mint általános felfogást említi, hogy „a görögök különösen kedvelt barátai és gyermekei voltak a Boldogságos Szűznek. Egy legenda szerint Ő maga választotta lakhelyéül a Hagion Orosz, a Szent Hegyet, ahol húsz kolostorban közel ötezer szerzetes él és szüntelenül könyörög a Panagjához, a Legszentebb Szűzhöz, az egész világért. A Szenthegy templomaiban a hit, a művészet és a költészet a maga sajátos nyelvén évezredes kincséből rakta össze a bámulatosan szép, örök Mária-képet. Itt a legendák is úgy szövődnek a Boldogságos Szűz magasztos személye köré, mint a csodás képei köré font ékes és drága koszorúk. Minden kornak megvan a maga sajátos Mária-kultusza, örvendő himnuszok virágaival vagy nyomorúsága esdeklő sírásával zárandokol a Boldogságos Szűz elé. Ezt bizonyítják a Szenthegy legendái is. Kifejezetten a Szeplőtelenről szól az „Axion esztin“ (Valóban méltó) című legenda.

A Szenthegy főtemplomában van egy csodás Mária-kép, amely az egész Szenthegy büszkesége. Egy lelkes író mondotta a templom festményeiről, hogy azok szinte egy, a testiséget kizáró hatodik érzék mágiikus kifejezői. A kép neve: Axion esztin. A Szűz ábrázolja, jobb karján a kisdéd Jézussal. Fölöttük angyalok között van az Atya és Szentlélek képe. Szűz Mária koronáját két angyal tartja. A kis Jézus kezében írás-tekercs van, ezen szavakkal: „Az Úr lelke rajtam“. . . a Szűz balkarján pedig egyetlen szó: „Az ígalmas“. E képhez fűződik a legenda:

Régen, amikor még nem épültek meg a hatalmas kolostorok, sok remetelak állott a hegyen. Ezek egyikében lakott egy öreg remete tanítványával. Az öreg egy vasárnap éjjel a templomban

ment az éjjeli imaszolgálatra és tanítványa őrizetére bízta a kis házat, amelyben kápolna is volt. A fiatal tanítványnak égő vágya volt, hogy valami szép dicsérő éneket szerezzen a Legszenyebbeknek. Sokat győtrődött, éjjel nappal könyörgött ezért a kegyelemért. Ekkor éjjel egy szerzetesnek látszó ifjú kért bebocsátást tőle. Eljött az éjjeli imaszolgálat ideje s ekkor mindketten áhitattal énekeltek a szokásos himnuszokat. Amikor az Istenanya dicsőítése következett, lelkesen énekeltek a görög ritus szépséges versét: „Ki a keruboknál tiszteltebb, s a Szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy, ki az Istent, az Igét sérülés nélkül szülted. Téged, valóságos, Istenszülő, magasztalunk“. Az ifjú vendég egy pillanatra megállt és a dicsőítő vers elé egy új sort énekel: „Valóban méltó dicsérni Téged, a Boldogságot és Szeplyelent, a mi Istenünk Anyját“. A tanítvány megrendülve hallgatta a lelkében zengő, vágyva vágyott himnuszt, amelyet még senki nem énekel a Szenthegyen. Az ének végeztével arra kérte ifjú vendégét, írja le neki az új verset, amelyre annyira vágyott. Írószer azonban nem volt kéznél, s a szerzetes alakban megjelent angyal egy kötéblát kért és újjával írta rá az ének szavait, amelyek mélyen bevésődtek a kötéblába. A tanítvány megrémült a csodától. Ekkor vendége így szólt hozzá: „A Szűzanya látta a te győtrődésedet és azért küldött ide, hogy erre a himnuszra megtanítsalak. Ezentúl mindig így énekeljétek az Ő dicsőítését!“ Erre a jelenés eltűnt. (Ez a dicsőítés szövegét megvan a reggeli imaszolgálatban és Aranyszájú Szent János liturgiájában is.)

Amikor az öreg remete a templomból visszalért s meghallgatta tanítványának elbeszélését és meglátta a kötéblát, vele együtt visszasietett a Protatonba, ahol szerzetes társainak is elbeszélte a csodát. Az egész gyülekezet lelkes örömmel újra és újra elénekelte az égi himnuszt. A Szenthegy minden lakója meg volt győződve, hogy Gábor főangyal volt az, aki azt az égből hozta. A kötéblát azután, a csoda bizonyosságául, Konstantinápolyba küldték a patriarkához. Azt a Mária képet, amelyik előtt a kis remetelakban az angyal először énekelte a himnuszt, a Protatonba vitték és máig is ott őrzik.

Ennek a csodás jelenésnek a görög liturgiában is nyoma van a Ménedban (a hónap minden napjára eső szentek officiumát tartalmazó könyvben). Június 11-én van „Éneklő Gábor Főangyal emlékezete“. Már a XVI. században külön imaszolgálatot is szerkesztettek a szerzetesek a csodás esemény emlékére, amely a Neón Martyrologionban található.

A Szenthegy atyái elrendelték, hogy a remeték és szerzetesek minden évben husvét másodnapján, körmenetet tartsanak e képpel. A Szent Dionizioszról nevezett kolostor mellett lakó négy szerzetes azonban nem ment el a körmenetre, hanem cellájukban maradtak. A legenda szerint aznap este őrjási vihar támadt a hegyen és a jég csakis a tiszteletlen barátok kertjét pusztította el.

D r. S z á n t a y - S z é m á n I s t v á n

A KATOLICIZMUS JAPANBAN. A háború utáni japán élet egyik szembetűnő ténye a katolikusok számának növekedése. Megbízható adatok szerint 1951-ben 142 és félezer katolikus élt a 83

millió Japánban; 1953-ban 200.000 katolikus a 85 millió országban, ami 25 százalékos emelkedésnek felel meg. Az utolsó nyolc évben kétszáz katolikus templom épült a szigetvilágban. Mi ennek a föllendülésnek az oka, mik a jellemzői? Chabagno missziós atya, aki kilenc esztendeig élt Japánban és kitűnően ismeri az ottani viszonyokat, először is a japán népesedés problémáival foglalkozik válaszában. „Nyolevanöt millió japán élt egy Franciaországnál valamivel kisebb területen, amelynek mezőgazdaságilag mindössze egy ötöde művelhető. A japán faj igen szapora, évente átlagosan egy millióval nő a lélekszáma; érthető, ha legégetőbb problémája a népesség elhelyezése és megélhetése. Sokan vannak, akik a kérdés megoldását a születéskorlátozás erkölcstelen módszerében látják“... Elsősorban külföldiek; mert maga a japán nép határozottan elutasítja ezt az embertelen „orvoslást“; s a katolicizmus iránti egyre fokozódó érdeklődésnek és rokonszenvnek bizonyára az is egyik oka, hogy a világ katolikusai, éppen a japán problémával kapcsolatban, oly határozottan tiltakoztak a „birth control“ álhumanizmusa ellen.

Az ország egyházi szervezetét így ismerteti Chabagno atya: „Az egész terület tizenöt egyházkerületre oszlik, mindegyiknek egy-egy japán püspök áll az élén; alájuk tartoznak a külföldi hithirdetők is. Ezek elég sokan vannak; számuk csak a tokiói egyházmegyében jelenleg kétszáz körül jár; a világ legkülönbözőbb országaiból származnak. Az egyházmegye egyébként huszonkilenc plébániából áll húsz és félezer katolikkal és négyezer hitűjonnal. A jövőre vonatkozólag a legnagyobb ígérlet a bennszülött paposság számának gyarapodása: Tokióban huszonheten vannak, a papnovendékek száma harminckettő.“

Miben látja a japáni katolikus föllendülés jellemző vonását Chabagno atya? „Tévedés volna azt képzelni — mondja, — hogy tömeges megtérésekről van szó. Ellenkezőleg — s ez a japán katolicizmus egyik sajátos vonása — a megtérések itt kivétel nélkül egyéniék. Az elkerülhetetlen kivételektől eltekintve nem holmi szalmalángról van szó, hanem nagyon is mély, az új keresztények életének legmélyebb rétegeit átjáró áramlatról. Ez a japán katolicizmus egyik jellemzője. A másik az, hogy bármennyire nacionalisták is a japánok, megértik és elfogadják azt a tényt, hogy egyelőre idegen nemzetiségű papokra is szükségük van. Szívesen fogadják az idegen hithirdetőket és nagylelkűségük csodálatraméltó. Csak ennek jellemzésére említem, hogy hatszáz keresztény hívő már biztosítja Japánban egy pap anyagi létfeltételeit“.

A katolikus tevékenység hagyományos intézményei közül Japánban is szép munkát végez a Páli Szent Vince nevét viselő társaság; tevékenységi területe szinte határtalan ebben az országban, ahol rengeteg embert tesz próbára a nyomor. Országszerte ismerik Sauveur Candau, a filozófus és hitszónok nevét, és Flaujac atyáét, aki több tüdőbeteg-kórházat vezet, több mint nyolcezer beteggel. „Sok az apostol és sokakat megérint a kegyelem, de a munka dandárja még előttünk áll“ — ezekkel a szavakkal fejezi be ismertetését Chabagno atya. (gl.)

HIT ÉS TUDOMÁNY CSODAJA KAMERUNBAN. Nden nevet hiába keresné az olvasó Afrika térképein; Kamerunnak ez a parányi pontja két évtizeddel ezelőtől még nem volt egyéb, mint előretolt missziós állomás a fülledt egyenlítői őserdőben. 1935-ben történt, hogy az állomás vezetőjét, páter Meyert egy csoport leprás kereste föl: szerencsétlenek, akiket családjuk kiűzött; könyörögve kérik a misszió segítségét. Hogyan utasíthatják volna el őket? Meyer atya, majd utóda, Schneider páter habozás nélkül vállalták az új terhet. A leprások a misszió közvetlen közelében telepedtek le, szerény kis falut építettek maguknak, s a telep atyái ettől fogva rendszeresen látogatták és gondozták őket, segélyszolgálatot szerveztek számukra és nagyon szerény lehetőségeikhez képest — hiszen maguk is szükségét szenvedtek — ételmet és ruhát juttattak nekik. Ez azonban vajmi kevés volt. A misszió ekkor az „Ad Lucem”-hez fordult, ehhez a nagyszerű keresztény és francia intézményhez, melyben világi hívek, európaiak és afrikaiak, egész életüket fekete testvéreik javára szentelik. Aujoulat doktor, az „Ad Lucem” elnöke nyomban válaszolt: „Megyünk”.

Először képzett ápolót küldtek a már működő segélyhelyre. 1948-ban egy bátor ápolónő, Prost kisasszony költözik az efoki kórházból Ndenbe. A leprások szeretettel fogadják, apró ajándékokkal: virággal, banánnal kedveskednek neki. Csakhamar új segítség érkezik: az „Ad Lucem” négy európai és nyolc afrikai tagja; az új intézmény egyre bővül. Kapcsolatot keres a leprakutató intézetekkel, elsősorban a párisival, gyógyszereket kap, új lepraellenes oliásokat próbál ki, több mint ezerkétszáz személyen; az eredményeket a madridi nemzetközi kongresszus elé terjeszti. A bennszülöttek közt futótűzként terjed el az állomás híre; tódulnak feléje a leprások, számuk megduplázódik, sőt hamarosan megötszöröződik, meghaladja az ezret. Múlhatatlanul szükségessé válik, hogy megfelelő épületet emeljenek számukra.

Csakhogy „a pénz szeretet nélkül semmi; de pénz nélkül a szeretet is tehetetlen” — mondja Aujoulat doktor. Hogy tenni, alkotni tudjon, most a szeretet nekifog, hogy megmozgassa a szíveket és előteremtse az anyagiakat. A „Fides” is, a területi kormány is támogatja az „Ad Lucem” vállalkozását. Az őserdőben megindul a munka, az emberi szorgalom és bátorság lépésről-lépésre hódítja el a vadontól azt a tisztást, amelyen 1953 szeptemberében ünnepélyesen megnyitják a nagyszerű vasbeton kórházat és bennlakó betegek részére az ágyakkal ellátott három pavilon, mely a többiekhez rövidesen még kettőt építenek. S most ott áll a felebaráti szeretetnek ez a hatalmas műve az őserdő közepén, tizenhét kilométerre a legközelebbi emberlakta helyről, modern épületeivel, a legkényesebb európai igényeket is kielégítő műtőtermelével, legújabb gyártmányú műszereivel és tiszta, izléses kórtermelével. Akik a megnyitáson résztvettek, kétszáz kilométert kellett megtenniük az utolsó vasúti állomástól!

Felejthetetlen ünnepség volt! A dualai apostoli vikárius jelenlétében három bennszülött pap végezte a szentmisédózatot, mely után a kameruni kormány tagjai, az „Ad Lucem” képviselői s a mindenfelől odatódult bennszülött keresztények tömege előtt a telepen kezelt, gyógyuló kis leprás gyerekek szavalókórusa szerepelt s egy fehérhajú öreg beteg mondott egyszerű szavakkal köszöne-

tel azoknak, akik segítettek rajta és nem feledkeztek el róla és szerencsétlen sorstársairól. Mert hála a felebaráti szeretet gondoskodásának s a tudomány új eredményeinek, a sebek lassan behegednek, a fekélyek gyógyulni kezdenek, s a telepek újszólván valamennyi ápolja visszanyeri emberi formáját.

És visszatér az életbe. Mert a telep nem börtön — ezt a betegek nem is túrnék — és csak a ragályosokat különítik el. A többiek hazatérhetnek, s otthon vehetik igénybe azoknak a mozgó ambulanciáknak a kezelését, amelyek egészen falujáig követik a más nem fertőző betegeket, kiknek a lehetőség szerint gyermekeiket is meghagyják. Az állandó orvosi ellenőrzés nagy eredménye, hogy az utóbbiak közül az utolsó öt évben egyetlen egy sem kapta meg a leprát.

Hogy megkönnyítsék a leprások bekapcsolódását az életbe, a telep vezetői iparosműhelyeket terveznek a már fennálló elemi iskola mellé. És templomot; mert a leprások templomot kérnek. Blanc doktor, a lepra elleni küzdelem egyik világszerte ismert hőse és szakértője mondta ezzel kapcsolatban a maga kurtizánszűkszavú, tudóshoz illő modorában: „Szükséges, hogy a lepra-üzézet területén templom álljon, és nemcsak telki szempontból szükséges, hanem emberi szeretetből is“.

A ndeni Szent Mihály kórház leprásainak ezt a kívánságát is hamamosan teljesíteni fogja az áldozatos szeretet. (**)

SZENT AGOSTON, A LELKIPASZTOR. Ki ne ismerné Agostont, a bűnöst? Ki ne ismerné Agoston megtéréseének történetét? S ugyan hányan vannak, akiket a megtérése utáni Agoston érdekeltne: a lekipásztor, a püspök, aki — mint maga mondja — „folyton prédikál, vitázik, épít, mindenki számára készen áll” s viseli ezt a „nehéz terhet”, vegzi ezt a „kemény munkát”? A mai ember általában úgy gondolja, a konverzió valamiféle „vég”, s ami utána következik, az „nem érdekes”. Az antik világnak talán egyetlen alakjáról sem tudunk annyit, mint a fiatal, a bűnös Agostonról, és sokan úgy képzelik, hogy a konverzió drámájának végszava után bizvást lebocsáthatjuk a függőnyt, mert ez az élet többé nem nyújt semmi figyelmünkre méltót. Pedig a megtért Agostont sem ismerjük kevésbé, mint a bűnöst; és azt is sokan elfelejtik, hogy az Egyház — ha szabad ilyen megkülönböztetést tennünk — nem a „Vallomások” hőst avatta szentté, hanem a püspököt, a lekipásztort.

Mi másból ismerhetnénk meg jobban e pásztor Agostont, mint műveiből? A témáról számos részlettanulmány jelent meg, összefoglaló mű azonban a hollandi *Van der Meer* legújabbán megjelent hatalmas „Augustinus de Zielzoger” (Agoston, a lelki pásztor) című, több mint nyolcszáz lapos könyvéig egy sem. Ez azonban bőven kárpótól az eddigi hiányért. Bírálói szerint „esodálatosan gazdag” munka, melynek minden mondata megbízható egykorú forrásokon nyugszik, s amellett irodalmilag is kiváló, „olvastatja magát, mint egy regény”. Sőt „még a humor sem hiányzik belőle, ami igen illő, hiszen nem hiányzott Agostonból sem”. Ime izeltőül néhány szemelvény:

„Nem, ez az ember nem érzelmeinek halálos ágyán nyerte el a keresztiséget. Páratlan egyéniség maradt a szürke gyapjú

esuhában is, melyben negyven esztendeig élt és mely a legkevesebbé sem különböztette meg társaitól. Írásaiban haláláig, mely hetvenhat éves korában következett be, a gondolat egyik legnagyobb művésze s a költői gondolkodók közt a legmélyebben intuitívak egyike. S írásaín kívül is, elmondhatatlanul vonzó, valószínűleg elbűvölő egyéniség, ugyanaz, akit ifjúsága történetében ismertünk meg.

Ez a nagyon nagy ember nagyon kicsiny környezetben élt. Alig volt több, mint egy püspöki méltósággal fölrüházott esperes vagy egy másodrendű kikötőváros plébánosa; püspök, akit, legalábbis első éveiben, a figyelmetlen tisztviselők nyugodtan megvárhoztattak az előszobában. Volt egy Agoston, a mindennapoké, ezen az egészen közepszerű plébánián, akihez bárki bejuthatott s akit bármiféle ügygel háborgathattak. A történelem fájataiban úgy látszik, mintha Agoston Karthágóban élt volna s innét uralkodott volna kora egyháztörténelmében. Igaz, voltak korszakok, amikor legalább fele idejét Karthágóban töltötte, de a főváros mégis csak kivétel volt, s a köznapok, a szabályos élet: Hippo.

Az egyetemes egyházé volt, kétségtelenül, de ő mindenestül a hippói egyházé akart lenni s első kötelességének azt tartotta, hogy egyházmegyéje mindennapi szolgálatát ellássa. Minta-püspök volt, aki püspökségében tartózkodik... Soha többé nem kelt át a tengeren Itáliába. Helyette Alypius utazott, a rendes póstát pedig egy egyszerű subdiákonus vagy akolitus vitte. Harminc esztendei püspöksége után Ravennában senki nem ismerte személyesen, és nem ismerték a római pápai udvarban sem.

„Az ősi hit második megalapítója“, ahogy Szent Jeromos nevezte, a szellem és a lelkek útján hatott, nem a magas egyházpolitikai tevékenységével. Nem foglalt el kulcspozíciót az egyházban, de iróaszarától és jelentéktelen székhelyének szószékéről hullám hullám után áradt. S amit a mai olvasó általában szemé elől téveszt: az ő szemében a szószék fontosabb volt az íróasztalnál, s legfőnségesebb műveinek témáit, sőt még a stílusát is a keresztény nép gondoljai, bajai, igényei szabták meg és szolgáltatták; lángelméje mindenestül a lelkipásztori szolgálat alá rendelte magát. Nem túlzás azt mondanunk: azt, hogy Agoston szent lett, annak a valóban meglepő ténynek köszönhetjük, hogy Agoston, a lángelme, lelkipásztor lett.

Mégpedig akarata ellenére. Ugy erőltették a gyakorlati lelkipásztorkodásba, s ezt csak nem sokkal halála előtt adta át fiatalabb utódjának, hogy ő maga e valóban szükkörűnél arra a jóval tágasabb föladatra vállalkozzék, amit az afrikai zsinat bízott rá. Ezt megelőzőleg azonban harmincöt esztendőn át dolgozott abban a kevésbé vonzó szőlőskertben, ami akkoriban Hippo városa volt. 391-től 426-ig teljesen és csakis lelkipásztor volt, noha papságával együtt monasztikus életet élt, noha metropolitája reá bízta az afrikai egyházak gondját, és noha irodalmi hírneve napról-napra növekedett.

Ha utazott, az egyház életének konkrét szükségletei érdekében tette: nehogy az igazságot bárhol elnyomják, az egyházat bárhol meggyalázzák. Érdekelni is ezek a kérdések érdekelték a leginkább: kegyelem és szabadság, az egyház egysége és szentsége.

Nagyobb művei közül csak egyetlen egy született tiszta spekulációból, a „De Trinitate“ (A Szentháromságról); a többi mind adott helyzetben s adott szükségletekből származott.

Monostora a lelkipásztorok iskolája lett. Életrője, Possidius szerint legalább tíz püspök került ki belőle, s majdnem valamennyi jelentős alakja az afrikai egyháznak. Agoston élete olyasféle volt, mint egy rendalapítóé, aki ugyanakkor igazgatója egy papnöveldeknek és plébánosa egy nagy városi parókiának is.

Papini úgy képzeli, lelkipásztori hivatásának banális gyakorlása kimerítette Agoston zsenijét. S ő maga is nem egyszer gondolhatott arra a „néma igavonó állatra az Úr színe előtt“, amelyikről a Zsoltáros beszél; de ugyanakkor arról sem feledkezett el soha, hogy „et ego semper tecum“. „én is mindenkor veled vagyok“. Aztán meg az igavonók is üdvösséget nyernek: „Homines et jumenta salvabis, Domine“, míg a plébániák nagy „kormányzó“ nem mindig. Tychonius, az ezzegéta, a donatisták, a „pars Donati“ csillara mondja hajdan, hogy egy egyházi férfiú igen könnyen csinálhat karriert, ha beéri azzal, hogy ügyesen és szorgalmasan végzi adminisztratív munkáját és tisztességesen a szent cselekményeket. Akkor aztán, állapítja meg, az egyszerű emberek ájtatosnak, a tekintélyesek meg, akiknek érdekében készségesen szemet tud hunyni, tehetségesnek és értelmesnek tartják. Csakhogy, folytatja Tychonius, éppen ezek azok az egyháziak, akiket majd „az állatokkal közös zsákba dugnak“; ezek a Mózes székében ülő férfiszemek: meg kell tenni, amit mondanak, de példájukat nem kell követni.

Ezeket a Tychonius-jellemezte egyházi férfiakat Agoston könnyedén túlszárnyalhatta volna: ő azonban nem akart karriert csinálni. Az Ige hirdetője s a hívek élő lelkiismerete akart lenni.

Harnack mondta egyszer: Szent Agoston és Szent Ambrus eszméltették rá a kereszténységet ismét arra, hogy minden püspököknek hírnök, tanácsadónak s a teljes hit-állás őrnöké kell lennie, s tették ezt olyan korban, mely hajlamos volt rá, hogy ezekről az igazságokról egyszer és mindenkorra megfeledkezett. Harnacknak az az állítása, mely szerint már ama régi kor átlagos püspökében megjelentek volna egyes későbbi korszakok hideg adminisztrátorának vagy a kozzáférhetetlen főpapjának vonásai, kétségek kívül vitatható; az azonban bizonyos, hogy az V. századról alkotott képünkben nem lehet többé kitűrni annak a bírói püspöknek az arcát, aki lelkekben és családokban egyaránt rendet teremt s türelmesen gyógyítgatja a rá bízott lelkek fittos sebeit. S a fény, mely ebből az archól árad, ma is élő világossággal ragyog be plébániánk ablakán“. (R.)

TIZENÖTFÉLES A CSORNAI TEMPLOM. Tizenöt évvel ezelőtt szentelték fel hazánk legnagyobb modern templomát, a csornai Jézus Szíve plébániatemplomot. A Rábaköz fővárosának katolikusai majdnem másfél évszázadig vártak, hogy saját templomukban imádkozhassanak. A Szent Ilona császárnőről nevezett ősi plébániatemplom ugyanis, amelyet már egy 1285-ben kelt oklevél is emleget, 1790 júniusában a község legnagyobb részével együtt tűzvész martaléka lett. Ettől kezdve a premontréi prépostság templomá adott helyet a lelkipásztorokodás céljaira is, de

az a rohamosan növekedő község híveit képtelen volt befogadni. Mégis csak 1936-ban kezdtek meg az új templom építését.

A tervpályázatot 1935 őszén hirdették meg. A bejövő ötven pályázat közül Körmendy Nándor tervét fogadták el megépítésre. 1936 augusztusában olyan igyekezettel latniak az építés munkájához, hogy 1938 november 13-án sor kerülhetett az új templom felszentelésére. Az ünnepek kutön édekessége volt, hogy egyszerre három oltárt is konsekráltak: a főoltárt a győri, egyegy mellékoltárt pedig a szombathelyi püspök és a csornai prépost.

A tervező mérnök a lekipásztori célokra kihasználható legmagasabb határokat tartotta szem előtt. Az épület hossza halvan méter, legnagyobb szélessége harminc. Így befogadóképessége meghaladja tegőbb székesegyházunkét. Viszont azért, hogy az öthajós hajóér csaknem négyzetalapi, senki sem kerül kellemetlenül távol az oltártól és a szószéktől. A hosszanti tengely uralmát azzal biztosította a tervező, hogy a szentély a tizenkét méter széles főhajónak egyencs folytatása. Nincs templomunk, amelyben fonségesebben bontakoznék ki a liturgia minden szépsége, mint ebben a szentélyben, amely hat lépcsővel emelkedik ki a hajó szintjéből. Nincs olyan pontja a templomnak, ahonnan követni ne lehetne a szent cselekmények menetét. A templom sima vakolási külseje, oldalnézete és homlokza a kissé nehézkesen, de méreteiben imponánsan hat a szemlélőre. A főbejárathoz árkádos folyosó képez előteret. Ezeket az árkádokat haraszi kőből faragott gazdag keretdísz veszi körül, amelyet virágmotívumokból és liturgikus szimbólumokból tervezett Ohmann Béla. (Ugyancsak az ő keze alól került ki a főoltár és a Mária-oltár tabernákulumajtaja, a főoltár keresztje és a sötétvörös műkőből mintázott keresztelomedence.)

A főbejáraton belépve a szemlélőt megragadja az épület nagy-szerű térhatása. A magasba szökő karcsú betonoszlopok sora ellenállhatatlanul ragadja magával a tekintetet a kiemelkedő szentély felé, a szentélyben uralkodó ruszicai márványból faragott főoltár komoly tömbjére. A főoltár mögött tizenkét méter széles és tizenhat méter magas falsík szökik a magasba, rajta Nagy Sándor 1942–43-ban készült freskója. A kép három szintben az Oltáriszétség és a Szentséges Szív előtti hódolató mutatja be. Középső a hivatalos Egyház a pápa szentmiséjén rója le tiszteletét, az alsó szint két oldalán Rábaköz magyar népe hódol a Legszentebb előtt. A középső szinten a magyar szentek, legfőlü az angyalok és apostolok serege veszi körül Krisztus Királyt. Amint egyre magasabba emelkedünk a földről, úgy finomulnak át a ragyogó színek az irrealitásba. Egyelőre rontja a kép hatását, a környező falak fehér kőporos vakolata, s nagyon hiányoznak az ablakok remélhető tüzes színei, hogy méltó keretbe foglalják a hatalmas festményt. Az üvegfestésre egyébként kiváló lehetőséget tartogatnak a mellékhajókhoz csatlakozó áttört falu, félköríves alaprajzi kápolnák ablakai. A szentély két oldalához üvegfalal zárkózik egy-egy magában is komoly méretű oratórium. Vélük a templom tere harminc méterre szélesedik ki. Ezek az oratóriumok az idén kapták finom színezésüket, ugyancsak most készültek a stílusba hangolj világító-testek, és rövidesen elkészül-

nek a templomhoz méltó keresztút stáció is. A közeljövő feladata lesz a szentély, és a hajók falának és ablakainak végső művészi kiképzése, hogy Isten modern hazában azok is otthonosan érezzék magukat, akik ma még hidegnek találják a sima fehér falakat. (Lőrincz Imre)

KATOLIKUS GONDOK KANADÁBAN. Francia-Kanadának az a híre, hogy a jambor és egyszerű hit országa. A lakosság túlnyomó többsége gyakorló katolikus. Az Egyház szilárdan áll, intézményei viragzanak. A katonikusoknak megis megvannak a maguk gondjai. Errol tanúskodik francia mintára immár harmadik esztendeje evrol-évre megrendezett s legutóbb, 1953 őszén Edmundstonban megtartott Szociális hetük is.

A megbeszélések tárgya az egyházközség volt: francia-kanadai szempontból különösen fontos és kényes téma. Atiól fogva ugyanis, hogy Franciaország lemondott amerikai gyarmatairól, a Kanadában élő francia lakosság társadalmi fejlődésében a parókiának egészen különleges szerepe volt; „a társadalmi élet tüz-helye lett számunkra — mondta annakidején a politikus Henri Baroussa, akire a kanadai francia kisebbség sokáig úgy tekintett, mint eszményképére — politikai szabadságaink bölcsője s a népképviselő kormányzás gyakorló iskolája”. Ez a történelmi szerep, ez a minden politikai megegyezésnél és biztosítéknál hatásosabb és élőbb népfőntartó erő teszi érthetővé, hogy amikor Edmundstonban az egyházközség modern problémái kerültek szö-nyegre, akadt olyan vélemény is, amely szerint a parókiát minden változtatás és módosítás nélkül meg kell hagyni olyannak, amilyenné a sajátos kanadai viszonyok közt az elmúlt századok folyamán alakult.

Ertékeit nem is tagadta senki; de bármilyen életképesnek bizonyult is a múltban, a gazdasági és társadalmi körülmények módosulása következtében kétségkívül bizonyos reformokra szorul az egyházközség is. Ahogy az egyik hozzászóló mondta: „Erkölcösök, izlés, szellemiség ma már nem ugyanolyan, mint hajdan volt. Az új erkölcsökhöz új intézmények illenek. Vajjon megfelelő-e még az egyházközség a hívek mentalitásának és igényeinek?”

A falusi egyházközségek egyelőre állják a sarat — állapította meg Gérard Filion, aki ezeknek a problémáját boncolta. Pap és hívek viszonya, ha némileg fejlődött is, változatlanul jó és szívélyes. Amennyiben a régihez képest módosult, az csak természetes növekedés: „A nép nagykorúvá érik, s kezd szétválni a szakrális és a profán”. Ugyanakkor azonban le kell szögezni azt is, hogy „az ipari forradalom nem kímélte meg a parókiái kereteket sem, hanem szétvetette őket. A vidék elnéptelenedik, s nagy arányokban folyik a kanadai francia nép elproletarizálódása”. S ezzel fölmerül a városi és külvárosi egyházközségi élet — és vele együtt a hit és vallásosság — kérdése.

A hozzászólók itt nem annyira a hit elhagyásának, mint inkább tartalmatlanná kopásának, pusztán formálissá válásának veszélyére hívták föl a figyelmet. A városi hívő „személyes kapcsolata lekipásztorával, legalábbis a nagy központokban, mind la-zaább és szórványosabb lesz; és ha egyelőre ragaszkodnak is a vasárnapi misehallgatáshoz, igen sokan vannak, akiknél ez nem

egyéb, mint immár többé-kevésbé meddő megszokás“. És, a probléma egy másik kutatójának szavai szerint: „Száraz formalizmus és gyümölcstelen szakramentalizmus ver gyökeret nem egy parókiában, az élénknek mondható vallásgyakorlás ellenére is. Híveinknek rá kellene eszmélniük végre, hogy nemcsak külön-külön keresztények, hanem együttesen is azok. Ez a közösségi szellem az az egyesítő szikra, az a pótolhatatlan új elem, amely egyház-községeinket az egyház valódi közösségeivé teszi“.

A Szociális Hét azonban nem érte be azzal, hogy tényeket rögzítsen és hiányosságokat tárjon föl; javaslatokat tettek a megoldás hatékony módjaira is. Különösen Wilfrid Gariépy főszerkesztésére keltett érdeklődést; egész sorozatát adta elő azoknak az eljárásoknak, amelyekkel az egyházközség problémáját alaposabban megismerhetjük s a parókia közösségi szellemét megteremthetjük, papok és világiak szerepét annak rendje és módja szerint tisztázhatjuk és eloszthatjuk, a vallásos buzgóságot táplálhatjuk s a világiak apostolkodásának valódi erőit mozgósíthatjuk.

A megbeszélések és viták igazi távlatát végül Léger kardinális adta meg, amikor a lelki és kegyelmi tényezők mindennél előbbvaló jelentőségét hangsúlyozva az egész problémát beállította természetfölötti kereteibe.

A tanácskozások folyamán s az egyházközség középponti problémájával kapcsolatban sok egyéb kérdés is fölmerült, mint például: a pap és a világiak szerepe, a liturgikus élet megvalósítása, a katolikus tevékenység irányai és területei. Mind Guardinai szavait igazolták, melyeket az egyik hozzászóló idézett is: „Századunkat, úgy látszik, az jellemzi, hogy a lelkekben fölébredt az Egyház“. (l. c.)

SZENT FLÓRIÁN, A LEGENDA ÉS A VALÓSÁG. Volt idő, nem is olyan régen, amikor a tudósok legfőbb becsvágya volt megmutatni, hogy egy-egy legenda merő kitalálás, megbízhatatlan hagyományokon nyugvó mese, a legjobb esetben költészet. Ennek érdekében, aztán a filológia és a történettudományok egész fegyvertárát mozgósították. Míg aztán napjainkban kezd kiderülni, hogy a legendák mégis sokkal hitelesebbek, mintsem a hiperkritikus szemlélet sejtette. Példa erre Szent Flórián legendája is, — a legújabb ásatások világánál.

Lauriacum (a mai Lorch-Enns) az ausztriai Noricum római provincia négy városi településének egyike volt. Dioklécián császár a recsegő-ropogó birodalom polgárainak hűségét kipróbálendő, elrendelte az ismeretes pogány áldozat megkövetelését, aminek következménye az Imperium egész területére kiterjedő nagy — és utolsó — keresztényüldözés lett. Hullámai Noricumig, Lauriacumba is elértek s 304 május 4-én kioltották a hitéhez a mártíriumig hű Florianus életét.

Abban az időben — mondja a legenda — Noricum kormányzója, Aquilinus Lorchban is elrendelte a keresztények fölkeresését. Meghallotta ezt az Aelium Cetiumban (mai Sankt-Pöltenben) nyugalomban élő volt magasrangú állami tisztviselő, Florianus, Lorchba sietett s a kormányzó előtt nyíltan megvallotta kereszténységét. Megölték, megölték a nyakára és az Ennsbe lakták. Tetemét a folyó egy sziklára vetette, ahol csodálatos esemé-

nyek között rátalált egy Valéria nevezetű hölgy, elrejtette, majd a szent által előre megjelölt sírba temette.

A legenda legrégebbi kéziratai a kilencedik század végéről, tizedik elejéről valók. Egy az előbbi legendától független forrás szintén beszámol Flórián vértanúságáról és halála napjáról, csodáiról azonban már nem beszél. Ebből aztán arra következtettek a tudósok, hogy Flórián valóban élt ugyan, csodái, átvitele és eltemetése azonban már nem más, mint karoling-kori népies költemény és semmi alapja nincs, a római korról semmi kapcsolata nem lehet.

Mit tudnak vajjon az oklevelek a szent nyugvóhelyéről? Először a kilencedik század elején említik „a bükkfát, ahol a dicső vértanú Flórián teste pihen“, utóljára száz évvel később „a helyet, ahol a szent vértanú testét tisztelik“. Föltűnő, hogy a források éppen akkor némulnak el, amikor a magyarok nyugati kalandozásai kezdődnek, melyek során a frissen alapított Szent Flórián kolostor és kisdud temploma is elpusztult.

Nos, 1715-ben szentelték föl a milanói Carlo Antonio Carlone által épített barokk templomot, a hagyomány szerint éppen azon a helyen, ahová a kegyes Valéria özvegy Szent Flórián testét temette. E barokk templom előde egy 1291-ben felszentelt gótikus egyház volt, ezt viszont egy román bazilika előzte meg; s a források tanúsága szerint már e román bazilika is csak kibővítése és renoválása volt egy még régebbi építménynek: annak az említett kis templomnak, amely a magyarok kalandozásainak esett áldozatán, s valószínűleg a karoling időkben épült.

Az idén aztán egészen kis helyen próba-ásatásokat kezdtek a templom kriptájában, ahol a kolostor hajdanvolt prépostjainak társaságában a szász örök álmát Anton Bruckner, a zeneszerző is. S ekkor következtek a meglepetések.

Először is azt állapították meg a kutatók, hogy az egykori gótikus templom padozata — melynek semmi nyoma sem maradt — magasabban feküdt a mai barokk épületnél, tehát a barokk szintje alatt található három réteg okvetlenül régebb keletű az eltűnt gótikusnál. S nemesak hogy régebb, hanem a legalsó, ahogyan a maradványokból kétségteljesen megállapíthaták, nem lehet frissebb a népvándorlás idejénél.

Ez a felfedezés, noha nem hozott fölszínre kincseket, egészen más színben tünteti föl a Flórián-legendát, mint nemrégiben még a hiperkritikus filológia. Bebizonyítottnak tekinthető ugyanis, hogy a mai barokk templom épülettörténete megszakítás nélkül vezet vissza a római korig, s hogy az antik építmény és a gótikus templom közé legalább három, egymástól határozottan elkülönülő építési periódust kell iktatnunk. Valószínű, hogy a legősibb római épület is szakrális jellegű volt, és bizonyosnak látszik, hogy ennek alapjain a népvándorlás idején fatemplom emelkedett.

Ezek a régészeti adatok jelentősen megerősítik a temetés-legenda hitelét. Tanúságuk szerint a szent tisztelete azon a helyen nem a Karoling-korban kezdődött s nem is valami népi hiedelem alapján, hanem szerves folytonossággal visszanyúlik a római időkig, s nyilván hiteles tényeken nyugszik. (f. e.)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

V. E. Köszönjük kedves levelét. Az ilyen megnyilatkozások nemcsak örömet szereznek, hanem erőt is adnak: a Kegyelemnek fuvallatát érezzük ki belőlük.

K. K. Budapest. Kérjük pontos lakáscímét; levélben fogunk válaszolni.

M. F. Minden bűnbocsánat a Megváltó érdemeiben gyökerezik. Annak szabályozását azonban, hogy ki milyen körülmények közt nyeri vagy nem nyeri el a bocsánatot, Egyházára bízta Krisztus: „Akinek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyert, akinek pedig megtartjátok, az bűnben marad“ (Ján. 20, 23). „Amit megkötök a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit föloldotok a földön, a mennyben is föloldott lesz“ (Mt. 18, 18). Az Egyház ősidőktől fogva bizonyos föltételeket ír elő, s csak ezek megléte esetén adja a bocsánatot. Ilyen pl. a bűnök bevallása, a gyóntató joghatósága, a feloldozási formula elmondása, stb. Kivételes és súlyosan indokolt esetekben azonban eltekint a föltételek egyikétől vagy másikatól. Ha pl. egy beteg nem tud már beszélni, vagy ha a súlyos beteg gyóntatásánál veszélyeztetve van a gyónási titok, akkor a bűnök felsorolása nélkül is megadja a bocsánatot. Ha joghatóság nélkül gyóntatott volna valaki s a gyónók ezt nem tudták, akkor érvényes volt a gyónásuk. Ha a feloldozási formula véletlenül kifelejtődött és a gyónó nem járhat el úgy, mint azt Önnek a novemberi Vigiliában már ízen-tük, akkor szintén létrejött a bűnbocsánat. Ezeknek a kivételes eljárásoknak alapja egyrészt az Egyháznak említett rendelkezési hatalma („Isten titkainak sáfára“ (Gal. 4, 1) az Egyház), másrészt édesanyai szeretete, mely nem engedi, hogy azok, akik legjobb tudásuk szerint minden tőlük feltehetőt megtesznek, örök bizonytalanságban éljenek.

K. S. Illemből, vagy talán szeretetből is? — kérdezi pár lát-szólag tréfás sorban, de valójában már évek óta foglalkoztatja a kérdés, legfőleg a formája változik időről-időre. Tehát csak illemből küldi vissza a ruhakefét, amely véletlenül önhöz került, vagy a szeretet parancsolata értelmében? — Vágjuk ketté a gordiumi esemőt és mondjuk, hogy illendőségből is, meg a szeretet parancsa alapján is vissza kell az idegen jószágot juttatni tulaj-donosához.

Illendőségből. Mert úgy illik, hogy amit kölcsön kaptunk, vagy nem is kaptunk, csak úgy nyomfák a kezünkbe az idő rő-vidsége miatt, vissza is adjuk. Sok, egyébként készséges ember ju-

tott ily módon fölkérés nélkül egy-egy könyvhöz, egy nyakken-dőhöz vagy, mint a jelen esetben, egy ruhakeféhez. Illem kérdése, hogy visszaadjuk, mert különben az a látszat alakulhat ki, hogy az ilyen apróságot réges-régen a „magunkévá“ tettük, minden külön fölhatalmazás nélkül. Az is lehet, hogy a holmit otthon belódítottuk a többi közé, a gazdája is meg én is elfelejtkeztünk róla és most váratlanul rábukkanok. Mit fog rólam gondolni a gazdája? Érthető, hogy zavarában odébb löki az ember és talán csak jócska idő múltával határoz, talán akkor sem határoz a sorsáról. —

Sőt a legtöbb esetben az illemnél valamivel többről is van szó. Mert mi történik, ha a gazdának nincs második példánya vagy ha elfelejtette, hogy az eredeti kinél lehet? Járkálja az üzletek kirakatait és ha nagyon szükséges, hát megvásárolja másodszer a maga pénzén és bosszúságára.

És persze még inkább *szeretetből*. Mert az illem ismer olyan határokat, amelyeken túl a tárgy kicsinysege miatt elhanyagolható, — a szeretet nem ismer kicsiny tárgyakat. Ezek valójában a szeretet próbái, megmutatják, hogy a szeretet mennyire nem tűri, hogy az ügy kicsinysege vagy csekélysege miatt maga az ember is elhanyagolható mennyiség. A szeretet a felebarát szempontjából semmit sem tart elhanyagolhatónak, még egy pohár friss vizet sem (Mt. 10, 12). A szeretet lényegesebb mindenféle jogászai gondolkodásnál. Ha tehát arról van szó, hogy valamit késve bár, de visszajuttassunk a gazdája birtokába, akkor nem nézi a szeretet, hogy a gazdája észreveszi-e a hiányt vagy sem, hogy a tárgy kicsiny vagy talán nagyon kicsiny, hanem a mindenkori értékén felül azt is vizsgálja, hogy az illetőnek mennyit ér. És akkor mitsem számít, hogy a visszatérítés magában egy kissé furcsa vagy nevetséges, hanem annak örül, hogy visszaadhat valamit. És minél őszintébben akarja, annál természetesebben sikerül, annál messzebb maradunk mindenféle „talán mégsem“, és „jaj, ki tudja, mit fog gondolni“-tól. Ez a szeretetnek ha nem is éppen csodája, de csodálni való cselekedete. A szeretet nem fér szabályokba és nem döntő szemében az érték nagysága vagy kicsinysege.